

Badische Landesbibliothek Karlsruhe

Digitale Sammlung der Badischen Landesbibliothek Karlsruhe

Opera

Lactantius, Lucius Caecilius Firmianus

[Venedig], 4. Apr. 1497

[Liber septimus]

[urn:nbn:de:bsz:31-300412](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:bsz:31-300412)

LIBER SEPTIMVS

lis gratias agat: & in bonis satisfaciatur: uel idē sit semp & stabilis: & imutabilis: & icōcul
sus. Nec tantum hoc in templo putet sibi esse faciendū: sed & domi & in iplo etiam cū
bili suo. Secum deniq; habeat deum semper in corde suo cōsecratū: quoniam ipse ē dei
templum. Quod si deo patri ac domino hac assiduitate: hoc obsequio: hac deuotiōe ser
uierit: cōsumata & perfecta iustitia est: quā q̄ tenuerit: hic (ut aīte testati sumus) deo pa
ruit: hic religioni atq; suo officio satisfecit.

Lactantii Firmiani diuinōrum institutionum liber septimus: De uita beata.

Quid sit dictum in præcedentibus libris: quid restat dicendum in ultimo: qui sint
crediduri ueritati: & qui non: & quare.

Cap. primum.

Ene habeat: iacta sunt fundamēta (ut ait eximius orator) Verū nos
nō tm̄ fundamēta iecimus: quæ firma & idonea essent opari pficien
do: sed magnis robustisq; molibus ædificiū totū pene usq; ad sumā
pduximus. Restat id qd̄ ē multo facilius: uel tegere uel ornare: sine
quo tamē priora opa inutilia sunt & ingrata. Nā qd̄ pdest aut falsis
religionibus liberari: aut intelligere uerā: Quid aut uanitatē falsæ
sapientiæ puidere: aut q̄ sit uera cognoscere: quid inq; pdest cælestē

illā iustitiā defendere: qd̄ cū magnis difficultatibus cultū de tenere: Quæ est summa uir
tus: nisi eū diuinū præmiū beatitudinis ppetue subsequat: dei q̄ nobis est in hoc libro
differendū: ne priora oīa irrita & infructuosa uideant: si hoc cuius cā illa suscepta sūt: i
scertū reliq̄mus: ne qs̄ forte arbitret̄ tātos labores icassū suscipi: dū eorū cælesti merce
de diffidit: quā deus statuit ei q̄ hæc suauia terre bona p sola nudaq; uirtute cōtempse
rit. Satis & huic parti faciamus: tū testimoniis diuinarū lit̄erarū: tum ēc̄ pbabilibus ar
gumentis: ut æque clarū sit: & futura præsentibus: & diuina terrenis: & ppetua breuib;
ē anteponēda: qm̄ p̄palia sunt præmia uirtuōrum: sempiterna uirtutū: Exponā igitur rōnē
mū li: ut facile possit intelligi qm̄ & q̄ re sit effectus a deo: qd̄ Plato qui de mundi fabri
caciōe disseruit: nec scire potuit: nec explicare: quippe q̄ cælestē misteriū: qd̄ nō nisi p
phetis ac deo docente discit: ignorabat. Ideoq; in ppetuū dixit esse fabricatum: qd̄ lon
ge secutus est qm̄ quicqd̄ est solido ac graui corpore: ut initium cœpit aliquādo: ita finem
capit necesse est. Nā Aristoteles cum nō uideret quē admodū posset tanta rerū magnitudo
iterire: & hāc prescriptionē uellet effugere: semp ait fuisse mundū: ac semp futu
rum: p̄lus nihil uidit: quia qcqd̄ est: aliquando habuerit principiū necesse est: nec oīo
qcqd̄ pōt esse nisi cœperit: Nā cum terrā: & aquā: & ignē dispire cōsumiq; extinguiq; u
deamus: quæ sint utiq; mundi partes intelligit̄ totum esse mortale: cuius membra sunt
mortalia. Ita sit: ut natum sit qcquid pōt iterire: sed & omne qd̄ sub uisu oculorum ue
nit: & corporale (ut ait Plato) & solubile sit necesse est. Vnus igitur Epicurus auctore. Epicurus
Democritus ueridicus in hac re fuit qui ait & ortū aliquādo: & aliquādo esse piturum.
Nec tamen rōnem ullam reddere potuit: scilicet aut quibus de causis hoc rātum opus
aut quo tpe resoluat. Quod quoniā nobis deus reuelauit: nec cōiecturis id assequimur:
sed traditione cælesti docebimus sedulo: ut tandem studiosis ueritas appareat: nec ui
disse nec cōprehendisse philosophos ueritatē. Sed ita leuiter odoratos: ut tamen unde
eos ille odor sapiētiae tam suauis: tā iucundus afflaret: nullo mō senserit. Interim neces
sariū puto admonere lecturos: q̄ hæc nostra quæ tradimus: prauē uitio seq; mētes aut
omnino non intelligerent: Hebetatur. n. acies eorū terrenis cupiditatibus: quæ sensus
omnes grauant: imbecil̄ esq; reddunt: aut etiam si intelligent: dissimulabūt tamen: &
esse hæc uera nolent q̄ trahunt a mutis: & scientes malis suis fauent: quorū suauitate

AR.

Epicurus

Democritus

uolunt

DIVINARVM INSTITVTIONVM

capiunt: & uirtutis uia deserunt: cuius acerbitate offendant: nam qui auaritia & opum iexplebili quadam siti flagrant: quia non possunt uenditis aut elargitis quae amant: tenui cultu uitam degere. Sine dubio malum id est affectum: quod desiderii suis renuocere cogunt. Item qui libidinum stimulis incitati (ut ait poeta) in furias ignemque ruunt: utique in credibilia nos afferre dicunt: quae uulnera aures eorum praecipua continentia: quae illos uoluptatibus suis prohibet quibus animam suam cum corpore ad iudicauerunt. Qui uero ambitione inflati: aut amore potentiae inflammati: omne studium suum ad honores acquirendos contulerunt: ne si solum quidem ipsum gestemus in manibus: fide comodabunt ei doctrinae: quae illos iubet omni potentia & honore contempto humiles uiuere: atque ita humiles: ut & accipere iniuriam possint: & referre nolit si acciperit. Hi sunt homines qui contra ueritatem clausis oculis quoquomodo latrant. Qui autem sani sunt uel erunt id est non ita uitis imersi: ut sanabiles non sint: & credit his & libenter accedit: & quae cum dicimus: apta: & plana: & simplicia: & quod maxime opus est: uera & in expugnabilia illis uidebuntur. Nemo uirtuti fauet: nisi qui sequi potest: sequi autem non facile est omnibus. Hi possunt: quos paupertas & rerum indigentia exercuit: & capaces uirtutis effecit. Nam si uirtus est tolerantia malorum: non capiunt ergo uirtute: qui semper in bonis fuerunt: quae mala neque experti sunt neque ferre possunt: assuetudine ac desiderio honorum: quae sola nouerunt. Eo fit: ut pauperes & humiles deo credant facilius: qui sunt expediti quam diuites: qui sunt impedimentis suis implicati: imo cathenati & compediti seruiunt ad nutum domini cupiditati: quae illos iextricabilibus uinculis irrauiuit: nec possunt in caelum aspicere: quam mens eorum in terram praecipua: humique defixa est. Virtutis autem uia non capit magna onera portantes: angustius admodum trames est: per quam iustitia hominem deducit in caelum. Hunc tenere non possunt: nisi qui fuerit expeditus & nudus. Nam ista locupletes multis et ingentibus sarcinis onerati: per uiam mortis incedunt: quae latissima est: quam late perditio dominat. His acerba sunt: his uenena: quae deus ad iustitiam praecipit: quaeque nos dei magisterio de uirtute ac ueritate differimus. Quibus si repugnare audebunt hostes se esse necesse est uirtutis iustitiaeque fateantur. Aggrediar nunc quod superest ut fines operi possit imponi. Id autem superest ut de iudicio dei differamus quod tunc constituet cum dominus noster redierit in terram ut unicuique pro merito aut praemium persoluat aut penam itaque ut in quarto libro de peccato aduentu eius diximus sic in hoc secundum referamus aduentum quem iudaei quoque constitentur & sperant sed frustra quam necesse est ad eos consolandos reuertatur ad quos conuocandos praedecesserat nam qui uiolarunt imperium humile sentient in peccato uictore. Ea quae legunt & non intelligunt deo compensante patietur quippe qui peccatis omnibus inquinati & insuper sancto cruore perfusi ab illo ipso cui nefandas mandata intulerunt sint ad aeterna supplicia destinati sed erit nobis contra iudaeos separata materia in qua illos erroris & sceleris conuincemus.

Erratum vigesimum tertium

Quod aureum saeculum: id est felicissimus status futurus est post iudicium. Et quare ratio mundi non potest ab homine apprehendi: & quae ueram sapientiam non assequitur quis beneficio sed gratia. Ca. ii.

Vnicuique ueritatis instruamus dispositione summi dei sic ordinatum: ut in istum hoc saeculum decurso temporum spatio terminum sumat: extinetque primum omni malitia: & piorum animas ad beatam uitam reuocatis: quietum: tranquillum pacificum aureum denique (ut poeta uocant) saeculum: deo ipso regnante floreat. In primis errorum omnium philosophis haec fuit quae ratione mundi quae totam sapientiam continet non comprehenderunt. Ea uero sensu proprio & interna intelligentia non potest comprehendere quod illi sine doctore se ipsos facere uoluerunt: itaque in uarias sibi saepe contrarias sententias iciderunt: ex quibus exitum non haberent & in eodem luto (sicut Comicus ait) haesitauerunt scilicet assumptionibus eorum non respondentem ratione cum assumpsissent quidem uera sed quae

affirmari nō possent sine scientiā ueritatis rerūq; cælestiū: q̄ (ut sape iā dixi) nō pōt eē i hoīe: nisi deo docere p̄cepta. Nā si pōt hō itelligere diuina: pōt & facere. Nā itelligere ē q̄si euestigio subseq. Nō pōt aut̄ facere q̄ deus: q̄a mortali corpe idutus ē. Ergo nec itelligere q̄ dē pōt quæ fecit deus. Q̄ d̄ aut̄ fieri nō possit: ex imēitate rerū atq; operū diuinorū facile ē unicuiq; metiri. Nam si mundū cū oībus q̄ sunt in eo: cōtēplari uelis: itelliges p̄fecto quātū deo opus hūanis corpibus ante stet. Ita quātū iter opa diuina & humana itere: tātū distare inter dei hoīsq; sapiētiā necesse ē. Nā q̄a deus icorruptis atq; imortalis: & ideo p̄fectus: q̄a sempiternus ē: sapiētiā quoq; eius p̄inde ut ipsa p̄fecta ē. Nec obstare illi q̄cūq; pōt quia nulli rei deus ipse subiectus ē. Hō aut̄ quia subiectus ē passioni: subiecta ē & sapiētiā eius erroris: & sicut hoīs uitā multæ res ipediūt: quomin⁹ possit esse perpetua: ita sapiētiā quoq; eius multis rebus ipedire necesse est: quomin⁹ in p̄spicienda penitus ueritate p̄fecta sit. Ergo nulla ē humana sapiētiā: si per se ad notionē ueri sciētiāq; nitatur qm̄ mens hoīs cū fragili corpore illigata: & in tenebroso domicilio inclusa neq; liberius euagari: neq; clarius p̄spicere ueritatē pōt: cuius notio diuinæ cōditiōis est. Deo. n. soli opa sua nota sunt: hō aut̄ nō cogitando aut disputādo asseq̄ eā pōt. Sed discendo & audiēdo ab eo q̄ scire solius pōt & docere. Ideo. M. Tullius sententiā socratis de Platōe transferēs dicētes uenisset tēpus ut ipse migraret e uita. Illos aut̄ apud quos causam suā perorabat: agere uitā. Vtrū melius sit inquit: diū imortalis sciunt: hominē aut̄ arbitror scire neminē. Quare necesse est oēs philosophia sectas alienas eē a ueritate quia hoīes erant qui eas cōstituerūt: nec ullū fundamentū aut firmitatem possunt habere: quæ nullis diuinarū uocum fulciuntur oraculis.

M. T.
Socrates

Quantum errauerint stoici de ratione mundi & auctore omnium deo: & homine p̄ quem factus mundus: & quā manifeste contra Epicurum rationibus doceatur mundū & omnia quæ in eo sunt: dei prouidentia gubernari.

Ca. iiii.
T quoniam de philosophorū erroribus loquimur stoici naturā in duos diuidūt partes: unam quæ efficiat: alterā quæ se ad efficiendum tractabile præbeat. In illa prima esse uim sentiēdi: in hac materiam: nec alterū sine altero posse. Quo mō idē eē pōt quod tractat: & quod tractat. Si quis dicat idem esse figulum quod lutum: aut lutum idē esse quod figulum: nōne apte insanire uideatur? At isti uno naturæ noīe duas res diuersissimas cūprehenderūt: deum & mundū: artificē & opus: dicuntq; alterū sine altero nihil posse: tanq̄ natura sit deus mundo terminatus: nam interdum sic confundunt: ut sit deus ipse mens mūdi: & mundus sit corpus dei. Quasi uero simul eē ceperint mundus: & deus: ac nō ipse mūdum fecerit quod: & ipsi fatentur alias: cū hominum cā prædicant esse fabricatū: & eē sine mundo si uelit: possit. Si quidē deus ē diuina mens & æterna: a corpore soluta & libera: cuius uim maiestatem quoniam itelligere non poterant: miscuerunt eum mundo: id est operi suo. Vnde est illud Virgilianum: Virgilius
Totamq; insula peractus
Menes agit molem: & magno se corpore miscet.
Vbi est ergo illud: qd̄ uidē ipsi aiunt & factum esse diuina prouidentia: & regit? Si enī fecit mundū: fuit ergo sine mundo. Si regit: nō utiq; sicut mens corpus regit: sed tāq̄ dominus domū: nauiumq; gubernator: auriga currū: nec tamē mixti sunt his rebus: quas regūt. Nam si hæc omnia quæ uidemus dei membra sunt tam insensibilis ab his cōstituitur deus: quoniam membra sensu carent: & mortalis est qm̄ uidemus membra esse mortalia. Possū enumerare quotiens repētinis quassata motibus: uel hauerit retraxerit uel desederit in abruptum quotiens demersæ fluctibus & urbes & insulæ abierūt in profundum frugiferos campos paludes inundauerint flumina & stagna siccauerint mon-

Ca. iiii.

Democritus

DIVINARVM INSTITVTIONVM

tes et uel dedicerint abrupti: uel planis fuerint adequati: plurimas regiones & multo-
 rum fundamēta montium latens & internus ignis absumit. Et hoc parū ē: si mēbris suis nō
 parcit deus: nisi etiā hōi liceat aliqd in dei corpus. Maria extrunt: montes excidunt &
 ad eruendas opes interiora terre uiscera effodiunt. Quid q; ne arari qdem sine lacerati-
 one diuini corporis pōt: ut iam scelerati & impii simus: qn dei mēbra uiolēmus? Pa-
 titur ne ego uexari corpus suū deus: & debile se uel ipse facere: uel ab hōie fieri sinit: ni-
 si forte diuinus ille sensus: qui mūdo & omnibus mundi ptribus pmixtus est: primā ter-
 rā faciem reliq; ac se in ima demersit: neqd doloris de assidua laceratione sentiret. Qd
 si hoc uanū & absurdū est: iam igit ipse eguerunt: q hęc indigent sensu: qui nō perspe-
 xerūt diuinū quidē spiritū esse ubiq; diffusum: eoq; oīa contineri. Nec tamē ita ut deus
 ipse: qui est incorruptus: grauib; corruptibilibus elementis misceatur. Illud ergo re-
 ctius quod a Platone sumpserunt: a deo factum esse mundū: & eius puidētia guber-
 nari. Oportebat igit & Platonē: & eos q idē senserunt docere atq; explicare quā causa:
 quā ratio fuerit tantōpīs fabricādū: quare hoc aut cuius gratia fecerit. At idē stoici hō
 minum inquit cā mundus effectus est: audio. Sed Epicurus ignorat ipsos hōies qua
 re aut quis effecerit. Nam Lucretius cum diceret mūdū nō esse a diis constitutū: sic ait
 Dicere porro hominum cā uoluisse parere Præclarā mundi naturā. Deinde intilit:
 Desipere ē: quid. n. imortalib; atq; beatīs Gratia nostra qat largiri emolumentū.
 Ut nostra quicq; cā agere aggrediamur? Merito enim nullam ratione afferebant:
 cur humanū genus uel creatū uel institutum eēt a deo. Nostrū hoc officiū est sacramē-
 tū mūdi & hōis exponere: cuius illi exptes sacrarium ueritatis nec attingere: nec uidere
 potuerūt. Ergo (ut paulo ante dicebam) cōassumpsissent id qd erat uerū: id est mūdū
 a deo factum: & hominū cā esse factū: tamē quoniā eos in cōsequētib; ratio defecit:
 nō potuerūt defendere id quod assumpserant. Deniq; Plato ne dei opus ibecillū & rui-
 nosum faceret: in æternū dixit esse māsūrū. Si hominū cā factus est: & ita factus est: ut
 esset æternus: cur ergo ipsi quorū causa factus est nō sunt sempiterni? Si mortales pro-
 pter quos factus est: ergo & ipse mortalis atq; solubilis. Neq; enim plaris est ipse q hi:
 quorū gratia factus est: si ei ratio quadraret: intelligeret periturum esse quia factus est:
 nec posse in æternū manere: nisi quod tangit nō pōt: Qui autem negat hominum cau-
 sa factum: hic nullam rationem tenet. Si enim dicit ipsum fabricatorem sua causa tāta
 hęc opera esse molitū: cur ergo nos nati sumus? Cur mundo ipso fruimur? Quid sibi
 uult humani generis: cæterorūq; animantiū fictio? Cur aliena commoda itercepimus?
 Cur deniq; augemur: munimur: interrimus? Quid habet rationis ipsa generatio: qd p-
 petua successio? Nimirū uideri deus uoluit: & suis uariis imaginibus tan q sigilla cōfin-
 gere: quibus se oblectaret: & nihilominus tamē si ita esset: cui. æ haberet animates: præ-
 cipueq; hōiem: cuius iperio cuncta subiecit. Qui autē dicunt semp fuisse mundū: omit-
 to illud: quod eē ipsum sine aliquo principio nō pōt: unde extricare se nequeūt. Sed hoc
 dico si semp mundus fuit: nullam pōt habere rationē: quid eni potuit in eo ratio moliri
 quod nunq sumpsit exordiū. Nam prius q fiat aliquid aut struatur: opus est consilio:
 ut disponi possit: quemadmodum fiat: nec incipi quicq; potest sine prouisione rationis.
 Itaq; omne opus ratio præcidit: non habet ergo rationem quod factum nō est. Atqui
 mundus hęc rationem: qua & cōstat & regit. Ergo factus est: & si factus est: & resolu-
 tur. Reddant ergo isti rationē: si possunt cur aut factus in principio sit: aut postea resol-
 uatur: Quod quia docere non poterat Epicurus siue Democritus: sua sponte narū esse
 dixit seminibus inter se passim coeuntibus: quibus iterum resolutis: diffidiū atq; iteri-

Lucretius

Plato

Democri-
tus

LIBER SEPTIMVS

tum secuturum. Corripit ergo qd' recte uiderat: & totā rationē penitus ignorantia rō nis evertit: redegitq; mundū & oīa quæ in eo gerunt' ad similitudinē cuiusdā somni uanissimi: siquidē rebus humanis nulla rō subsistit. Cū uero mūdū: omnesq; partes eius ut uidem' mirabilis rō gubernet cū calī tēperātia & æqualis in ipsa ueritate cursus astro rū luminūq; celestiu: tēporū cōstās ac mera descriptio: terrarū uaria fecūditas: plana cāporū monumēta: & aggeres montiu: uiriditas ubertasq; siluarū: fontiu saluberrā eru pro fluminū oportuna inundatio: maris opulenta & copiosa interfusio: uentorū diuer sa & utilis aspiratio. Cæteraq; oīa rōne summa cōstent: quis tā cæcus est: ut existimet si ne cā esse facta: in qbus mira dispositio puidētissimæ rationis elucet? Si ergo sine cau sa nec est nec fit qcūq; omnino: si & puidētia summi dei ex dispositione rerū: & uirtus ex magnitudine: & potestas ex gubernatione manifesta est: hebetes ergo & in sanis qui p uidentiam nō esse dixerunt: Nō improbarē si deos iccirco nō esse dicerent: ut unū dice rent. Cum autem ideo ut nullum qui eos delirasse nō putat: ipse delirat.

Quod oīs res ad aliquem usum facta est: et illa quæ oīo uidentur esse mala & quare homo creatus sit corpore fragilis: & capax rationis: Ca. iiii.

Ed de puidētia satis i primo libro dixi: qd' & si est ut apparet: ex mirabilita te opum suorū: necesse est et hoīem cæteraq; aīantes eadē puidētia creauerit.

Videamus ergo, quæ ratio fuerit fingendi generis humani: qm̄ constat id quod stoici dicant: hoīum cā mundū esse fabricatū: qm̄ in hoc ipso nō mediocriter peccent: qd' non hoīs cā dicunt: sed hoīum. Vnius. n. singularis appellatōe totū cōphendunt huma num genus. Sed hoc iō: qm̄ ignorant unū hoīem a deo eē formatū: putātq; hoīes in oi busterris & agris tanq; fungos eē generatos. At Hermes nō ignorauit hoīem & a deo & ad dei similitudinē factū: sed redeo ad ppositū. Nihil ē (ut opinor) qd' sit pp seipsum fa ctū: sed qcqd' oīo sit: ad usū aliqū fieri necesse ē. Quis ē. n. uel tā septus: uel tā ociosus: ut aggrediatur facere aliqd' frustra: ex quo nullā utilitatē: nullū cōmodū spet. Qui do mū ædificat: nō iccirco ædificat ut tīmō domus sit: sed ut in ea possit hītari. Qui nauē fabricat: nō iō isumit opam ut tīm nauis appareat: sed ut i ea nauigetur. Itē q uas aliqd' istruit aut format: nō ppterea id facit: ut tīm facile uideatur sed ut uas illud effectum ca piat aliqd' necessariū. Similiter cætera q cunq; fiūt: nō utiq; supuacuum: sed ad usus ali quos laborātur. Mūd' igitur a deo fact' ē nō utiq; pp ipsū. Neq; n. aut calore solis: aut lune: aut aspiratōe uentorū: aut hūore hymbriū: aut alimōia frugū cum sensu careāt indiget sed ne illud qd' dē dici pōt: q; deus pp seipsum fecerit mundum qm̄ pōt esse sine mundo: sicut fuit antea. Et his oib' quæ i cælo sunt: quæq; generātur: de ipse nō utitur Apparet ergo aīantium cā mundum eē cōstructum: qm̄ his rebus qbus cōstat aīantes fruuntur quæ ut uiuere: ut cōstare possint: oīa his necessaria rēbus certis submis tran tur. Rursus cæteras aīantes hoīs cā eē factas ex eo clarū ē: q; hoī seruiūt: & tutelæ eius atq; usibus data sunt: quoniā siue terrenæ sunt: siue aquatiles: nō sentiūt mundi rōnem sicut hō. Respondēdū ē hoc philosophis: maximeq; Ciceroni: q ait. Cur oīa nostri cā cū faceret tātā uim naticū uiperūq; fecerit: cur tā multa pestifera terre mariq; dispserit? Ingens ad disputādū locus ē: sed ut i trāscursu breuiter stringendus ē. Quoniā hō ex rebus diuersis ac repugnātibus cōfiguratus ē: aīo & corp' id est cælo atq; terra: tenuit & cōprehensibili: æterno ac tēporali: sensibili atq; bruto: luce prædito atq; tenebroso: ipsa rō ac necessitas exigebat. & bona pponi homini & mala: bona qbus utatur: mala q uitet & caueat. Iccirco. n. data est illi sapiētia: ut cognita bonorū malorūq; natura: in appetendis bonis & malis declinandis uim suæ rationis exerceat. Nam cæteris aīali

DIVINARVM INSTITVTIONVM

bus quia sapiētia data nō est: munira idumētis naturalibus & armata sunt. Homini autē p̄ his omnibus qd̄ erat p̄cipuū: rōnem dedit suā itaq; nūdū formauit & iermē: ut eū sapiētia & muniret & regeret. Munimēta & ornāmēta eius nō foris sed itus: nō incorpore: sed in corde cōstituit. Nisi ergo essent mala q̄ caueret: quae a bonis utilibusq; distingeret: nō esset ei sapiētia necessaria. Sciat ergo Marcus Tullius aut iō homini datā esse rationē: ut & pisces capet usus sui gratia: & natrices: uiperasq; uiraret salutis suae cā. Aut iccirco bona ei malaq; proposita: q̄a sapiētiā accepat: cuius uis oīs i discernēdis bonis malisq; uersat. Magna igit̄ & recta & admirabilis est uis: & rō: & potestas hominis p̄p̄ quē mundū ipsum & uniuersa quaecūq; sunt: deus fecit: tantūq; illi honoris habuit ut eū p̄ficeret uniuersis: quoniā solus poterat dei opera mirari. Optime igit̄ Asclepides noster de prouidētia summi dei disserēs: in eo libro quē scripsit ad me. Atq; ideo inquit merito quis arbitret̄ p̄ximū sibi locū diuinam prouidētiam dedisse ei: q̄ potuit intelligere ordinationē suā: Nā sol iste est: q̄s eū uidet ita ut itelligat q̄a sol est: & q̄tū gratiae afferat ceteris istituris: Hoc caelū ē: q̄s id suspicit: terra haec: q̄s eā colit: hoc pelagus: q̄s i eonauigat: hic est ignis: q̄s eo utit̄: Instituit ergo summus deus nō p̄pter: se quia nihilo indiget: sed propter hominem qui his congruenter uteretur.

M. T.

Asclepides

Quare homo creatus sit & quare ex cōtrariis sit: constet: & q̄ ei domiciliū constitutū sit i medio: & uita duplex proponit̄: quarū alterā ministrat natura alterā largitur gratia. Et quid significet q̄ homo primum quadrupedibus conformatur: & postea erigit̄ & tandē utitur exercitio rationis.

Cap. v.

Eddamus nūc rationē q̄re hoīem ipsum fecerit. Quod si philosophi fecissent: aut defendissent illa q̄ uera iuenerant: aut i p̄ximos errores nō icidissent. Haec est summa: hic cardo rerū ē: quē q̄ nō tenuerit: ueritas illi oīs elabit̄. Hoc ē deū q̄ efficiat illis nō quadrare rationē: quae si effulsi ser: si sacramētū hoīs oē cognouissent: nunq̄ disputationes eorum & oēm philosophiā de trāuerso academia iugulasset: Sicut ergo mundū nō p̄pter se deus fecit: q̄a cōmodis eius nō idiget: sed p̄p̄ hoīem q̄ eo utit̄: ita ip̄m hoīem p̄p̄ se. Quae utilitas deo i hoīe iquit epicurus: ut eū p̄p̄ se faceret: Scilicet ut eēt q̄ opa eius idigeret: q̄ p̄uidentiā disponēdi: rōnem faciēdi: uirtutē cōsumādī: & sensu admirari: & uoce p̄loqui posset. Quorū oīum summa haec ē ut deū colat. Is. n. colit q̄ haec itelligit: is artificē rerū oīum: is uerū patrē suū debita ueneratione p̄sequit̄: q̄ uirtutē maiestatis eius de suorū opum inuēctione: i captione: p̄fectione metitur. Quod planius argumētū p̄ferri pōt: & mundū hoīs & hoīem sui cā deū fecisse: q̄ q̄ ex oībus aiāntibus solus ita formatus ē: ut oculi eius ad caelū directi: facies ad deū spectans: uultus cū suo parēte cōis sit: ut uideat̄ hoīem deus q̄si porrecta manu alleuatum ex humo: ad cōtēplationē suā excitasse: Quid ergo inq̄t deo cultus hoīs cōfert beato & nulla re indigentī: uel si tantū honoris homini habuit: ut ipsius cā mundū fabricaret: ut instrueret eū sapiētia: ut dominū uiuētū faceret: eūq; diligeret tāq; filiū: cur mortale fragileq; cōstituit: cur oībus malis quē diligebat: obiicit: cū oporteret & beatū esse hominē tāq; cōiunctū: & p̄ximū deo: & p̄petuū sicut ipse est: ad quē colendū & cōtēplandum figuratus ē: Quāq; haec fere i prioribus libris sparsim docuimus: tamē quoniam prope id materia nō exigit: quia de uita beata dislerere p̄positū ē: explicāda sunt ista diligētius & plenius: ut dispositio dei: & opus: uolūtasq; noscat̄. Cū posset semp̄ spiritibus suis immortalibus innumerabiles aiās p̄creare: sicut angelos genuit: q̄bus immortalitas sine ullo malorū piculo aut metu cōstat: excogitauit tamē inenarrabile opus quē ad modū infinitā multitudinē crearet aiarū: quas p̄rio ibecillibus fragilibusq; corporib;

LIBER SEPTIMVS

alligatas: constitueret inter bonū malūq; medias: ut constantibus ex utriusq; naturæ uirtutē pponeret: ne imortalitatē delicate assequerēt ac molliter: sed ad illud æternæ uirtutis ineloquibilæ præmiū summa cū difficultate ac magnis laboribus peruenirent. Ergo ut eos grauibus & uexabilibus mēbris idueret: quoniā cōsistere ī medio inanī non poterāt: pōderib⁹ & grauitate corporis deorsum premēte: sedē illis ac domiciliū primo cōdendū esse decreuit. Itaq; ineffabili uirtute ac potentia præclara mūdi opera molitus est suspensis ī altitudinē leuibus elemētis: & grauibus & ima depræssis: & cælestia firmavit: & terrena cōstituit. Nec est necesse nūc exequi singula quoniā ī secūdo libro uniuersa executi sumus. Lumina igit̃ posuit ī cælo quorū moderatio: & claritas: & motus aptissimi: mo ad utilitates uiuentiū tēperatus est. Terræ aut̃ quē sedem uoluit esse: fecunditatē uariā gignendi ac pferēdi dedit: ut abertas frugū: & herbarū: & uirētū pro natura & usu cuiusq; generis alimonīā ministraret. Tum pfectis oibus q̃ ad conditionē mundi p̃tinebāt: hominē finxit ex ipsa terra: quā illi a principio ī habitaculum præparauit: id est spiritū suū terreno corpore iduit: & iuoluit: ut cōpactus ex rebus diuersis ac repugnantibus bonū ac malū caperet: & sicut terra ipsa fecunda est ad fruges pariendas ita corpus hominis qd̃ assumptū est e terra: generandi copiā facultatē pcreandæ solis accipit: ut quoniā fragili materia ormat⁹ ī æternū manere nō poterat: peracto tēporalis uitæ spatio cederet: & illud qd̃ fragile atq; ibecillū gerebat: p̃petua successione renouaret. Cur igit̃ eū mortale finxit atq; fragile: cū illius cā mūdum ædificasset? Primū ut ī finita uis animarū gigneret: omnēq; terram multitudine oppleret: deinde ut pponeret hominī uirtutē: id est tolerantīā malorū ac bonorū: p̃ quā posset præmiū imortalitatis adipisci. Nā quia hō ex duabus rebus cōstat: corpore atq; animā: quorū alterū terrenū est: altū cæleste: duæ uitæ hōi attributæ sunt: una tēporalis quæ corpi assignat̃: altera sempiterna: quæ aīæ subiacet. Illā nascendo accipimus: hanc assequimur laborando: ne imortalitas hōi (ut ante diximus) sine ulla difficultate cōstaret. Illa terrena est: sicut corpus: & iō finit̃. Hæc uera cælestis: sicut aīa: & iō terminū nō hēt. Illam primi nescientes accipimus: hanc secūdā scientes. Virtuti. n. nō naturæ dat̃: quia uoluit nos deus uitā nobis ī uitā cōparare. Itaque hanc nobis præsentē dedit: ut illam ueram & p̃petuā aut uitā amittamus: aut uirtute mereamur. In hac corporali nō est summū bonū quoniā sicut necessitate diuina nobis data est: ita rursus diuina necessitate soluetur. Itaq; finē habet: summū bonū nō habet. In illa uero spiritali quam p̃ nos ipsi acquirimus summū bonū continet̃: quia nec malū pōt habere: nec finē cuius rei argumentū natura & rō corporis præbet. Cætera namq; animalia ī hūmū uergūt. quia terrena sunt: nec capiūt ī mortalitatē quæ de cælo ē. Nō aut̃ rectus ī cælū spectat: quia p̃posita est illi imortalitas: nec tamē uenit: nisi tribuat̃ hominī a deo. Nā nihil interest inter iustū & iniustū: siquidē omnis hō natus immortalis foret: ergo imortalitas nō sequela naturæ: sed merces præmiūq; uirtutis est. Deniq; homo nō statī quādo natus est: rectus ingreditur. Sed quadrupes primo quia ratio corporis & huius præsentis uitæ cōmunis ē nobis cū mutis animalibus: Post deinde cōfirmatis uiribus errigit̃: & lingua eius ī eloquium soluit̃: & mutū animal esse definit. Quæ rō docet mortale nasci hōiem. Postea uero ī mortale fieri: cū ceperit ex duo uiuere: id est iustitiā sequi: quæ cōtinetur ī dei cultu cū excitauerit hōiem deus ad aspectū cæli ac sui. Qd̃ tūc fit: cū homo cælesti lauacro purificatus: exponit infantīā cū omni labe uitæ prioris: & incremento diuini uigoris accepto fit homo pfectus & plenus. Ergo quia uirtutē p̃posuit hominī deus: licet anima & corpus consociata sint: tamen contraria sunt: & ipugnant inuicem: animi bona: mala

DIVINARVM INSTITVTIONVM

sunt corporis: id est opum fuga: uoluptatū interdictio: doloris mortisq; cōtemtus. Itē corporis bona: mala sunt ai: hoc est cupiditas & libido: qbus & opes appetunt: & suauitas uariarū uoluptatū: qbus enaratus animus extinguit. Ideo necesse est iustū & sapientē in oībus malis esse: quoniā malorū uictrix est fortitudo. Iniustos at̄ i diuiris: in honore: in ptate. Hęc. n. corporalia & terrena sunt. Illi aut̄ terrenā uitā agunt: nec, assequi immortalitatē querūt q̄ se uoluptatibus dederūt: quæ sunt uirtutis inimicæ. Itaq; uita hęc tēporalis illi æternæ debet eē subiecta: sicut corpus animæ. Quisq; ergo anime uitā maluerit: uitā corporis cōtemnat necesse est: nec aliter eniti ad summū poterit: nisi quæ sunt ima despexerit. Qui at̄ corporis uitā fuerit amplexus: & cupiditates suas i terrā deiecerit: illā superiorē uitā cōsequi nō pōt. Sed q̄ mauult bene uiuere in æternū: male uiuet ad tēpus & afficiet̄ oībus molestiis & laboribus q̄ diu fuerit i terra: ut hēat diuinū ac cæleste solatiū. Et qui maluerit bene uiuere ad tēpus: male uiuet i æternū: quia dā nabitur dei sentētia ad pcenā: quia cælestibus bonis terrena præposuit: Propterea igit̄ coli se deus expetit & honorari ab homine tanq̄ pater: ut uirtutem & sapientiam teneat q̄ sola immortalitatē parit. Nam quia nullus alius præter ipsum donare eam pōt quia solus possidet pietatē hoīs. Qui deum honorauerit: hoc afficietur præmio: ut sit in æternum beatus sitq; apud deum & cum deo semper.

Item quare mundus creatus sit: quare homo: q̄ inanis sit cultus deorū. Cap. vi.
Vnc totam rationem breuī circūscriptione signemus iccirco mundus factus ē ut nascamur. Ideo nascimur ut agnoscamus factorē mundi ac nostri deū. Ideo agnoscamus ut colamus. Ideo colimus ut immortalitatē p̄ mercede laborū capiamus: quoniā maximis laboribus cultus dei cōstat. Ideo præmio immortalitatis afficiamur: ut similes angelis affecti sūmo patri ac deo in ppetuū seruiamus. & simus æternū eo regnū. Hęc summa rerū ē: hoc arcanum dei: hoc ministeriū mundi: a quo sūt alieni: qui sequentes præsentē uoluptatē: terrestribus at̄ fragilibus bonis se addixerūt: & aīas ad cælestia genitas: suauitatibus mortiferis tāq̄ luto carnouē demerserūt. Quæramus nūc uicissim an in cultu deorū ratio ulla subsistat: q̄ simulati sunt. Si iō tātū ab hoībus colūtur ut præstēt illis opes honores uictorias quæq; alia nō nisi ad præsens ualēt. Si sine cā gignimur si i hominibus p̄creandis p̄uidentiā nulla uersatur si casu nobis metip̄s ac uoluptatis nostræ gratia nascimur si nihil post mortē sumus quid pōt eē tā suuacuū tā inane: tā uanū q̄ humana res: & q̄ mūdus iste qui cum sit incredibili magnitudine tā mirabili rōne cōstitut̄ tā rebus ieptis uacet. Cur. n. uētorū spiritus citēt nubes. Cur emicēt fulgora tonitrua mugiant hymbres cadāt ut fruges terra p̄decat ut uarios foetus alat. Cur deniq; oīs natura rerū labore ne qd̄ desit earū rerū qbus uita hoīe sustinet̄ si est inanis si ad nihilum interimus si nihil ē in nobis maioris emolumentū deo. Qd̄ si ē dictu nefas nec putādū ē fieri posse ut nō ob aliquā maxiā rationē fuerit cōstitutū qd̄ uideamus maxiā rōne cōstare q̄ potest eē rō in his erroribus prauarū religionū & i hac psuasione philosophorū q̄ putāt aīas interire. Profecto nulla. Qd̄. n. habēt dicere. Cur diū hominibus tā diligēter suis quæq; tēporibus exhibeāt. An ut illis far & merū demus: & odorē thuri: & sanguinē pecudum q̄ neq; in mortalibus grata esse possunt q̄ sunt fragilia neq; usui eē exptibus corporū q̄ hęc ad usum corporaliū data sūt. Et tamē si ea desiderarēt sibi ipsi possent exhibere cū uellent. Siue igitur intereunt aīas: siue in æternū manēt quā rationē cōtinet cultus deorū: aut a quo mūdus factus ē. Cur: aut quādo: aut quo usq; quatenus hoīes: aut q̄ obrē procreati: Cur nascūtur itereūt succedūt renouāt̄: Quid diū ex cultibus corū assequuntur qui post mortē nihil futuri sunt:

LIBER SEPTIMVS

Quid præstant? Quid pollicent? Quid minantur aut hoibus aut diis dignum? Vel si manent aia post obitū: qd de his faciūt facturi ue sunt? Quid illis opus est i thesauro ani marū? Ipsi illi ex quo fonte oriunt? Quomodo: aut quare: aut unde multi sunt? Ita fit ut si ab illa rerum summa: quā superius cōprehendimus aberraueris: omnis ratio itere at: & ad nihilum omnia reuoluantur.

Quare philosophi nequiuert cōprehēdere ueritatē integre quā tamen sicut exem pla declarant: p̄ticularim cōprehenderunt totā defendere nequerunt. Cap. vii.

Vam summā q̄ philosophi nō cōprehenderunt: nec ueritatem cōprehēdere po tuerunt: q̄ quis ea fere q̄bus summa ipsa cōstat: & uiderit & explicauerit: sed di uersi ac diuerse oīa illa p̄tulerūt: nō annectentes nec cās rerū: nec consequenti as: nec ratione ut summā illā q̄ cōtinet uniuersa: & cōpingerēt: & iplerēt. Facile ē at do cere pene uniuersam ueritatē p̄ philosophos & sectas esse diuisam. Nō. n. sic philosophi am nos euertimus (ut acadēnici solēt) q̄bus ad oīa respōdere p̄positū ē: qd ē potius calūniari & iniudere: sed docemus nullā sectā fuisse tā deuiā: nec philosophorū quēq̄ tā inauē: q̄ nō uiderit aliq̄ ex uero. Sed dū cōtradiciēdi studio isaniūt: dū sua etiā falsa defen dūt: aliorū ēt uera subuertūt: nō tā tū illis elapsa ueritas est: quā se q̄rere simulabant: sed ipsi ēt potissimū suo uitio pdiderūt. Qd si extitisset aliq̄s qui ueritatē sparsā p̄ singulos: p̄ secta q̄ diffusam colligeret i unū: ac redigeret i corpus uis p̄fecto non dissentiret a no bis. Sed hoc nemo facere nisi ueri peritus ac sciēs pōt. Verū aut scire nō nisi eius ē: q̄ sic doctus a deo. Nemo. n. pōt aliter repudiare quā falsa sunt: eligere ac pbare quā uera: sed si uel casu id efficerit: certissime philosophare. Et quis n̄ posset diuinis testimōiis il la defendere: tamen seipsam ueritas illustraret suo lumine. Quare incredibilis est error illorū: q̄ cū aliquā sectā pbauerint: ei q̄ se addixerit ceteras dānant tanq̄ falsas & ina nes. Aarmāt q̄ se ad p̄līādū: nec qd defendere debeāt sciētes: nec qd refutare: icursant q̄ passim sine delectu oīa q̄ afferūt: quēq̄ dissentiūt. Ob has eorū p̄tinacissimas cōrēti ones nulla extitit philosophia: q̄ aduerū p̄pius acceperet. Nā p̄ticulari ueritas ab his tota cōprehēsa ē. Factū ēē mūdū a deo dixit plato. Idē propheta loquunt. idēq̄ ex Si byllæ carminibus apparet. Errāt ergo q̄ oīa uel sua spōte nara ē: dixerūt: uel minutis seminibus conglobatis: quoniā tanta res: tā ornata: tā magna: neq̄ fieri: neq̄ disponi & ordinari sine aliquo prudētissimo auctore potuit: & ea ipsa rōne qua cōstare ac regi oīa sentiunt: sollertissima mētis artificē cōfitent. Hominū cā mūdū & oīa quā in eo sunt esse facta stoici loquūt: idē nos diuinæ litteræ docēt. Errauit ergo Democritus q̄ uermi culorū mō putauit effusas esse de terra nullo auctore nullaq̄ rōne. Cur. n. formatus sit homo: diuini sacramenti est: quod q̄ ille scire nō poterat: humanā uitam deduxit ad ni hīlum. Ad uirtutē cāpessendam nasci homines Ariston differtit. Idem nos mōemur ac discimus a p̄phetis. Igit̄ falsus Aristippus: q̄ hominē uoluptati idest malo tāq̄ pecudē subiugauit. Immortales esse aīas pherecides & plato disputauerūt. Hæc uero p̄pria est in nostra religione doctrina. Ergo Dicerarchus cū Democrito errauit qui perire cū cor pore ac dissolui argumētatus est. Esse iferos Zeno stoicus docuit: & sedes piorum ab impiis esse discretas: & illos quidē quietas ac dilectabiles incolere regiōes. Hos ue ro luere p̄nas in tenebrosis locis atq̄ in cæni uoraginibus horrēdis. Idem nobis p̄phe tæ palā faciunt. Ergo epicurus errauit: qui poetarū id esse figmētū putauit: & illas in ferorū p̄nas quæ serunt: in hac esse uita interpretatus ē. Totam igit̄ ueritatem & oē diuinæ religionis arcanum philosophi attigerūt. Sed aliis resellētibus defendere id qd inuenerant: nequiuert: quia singulis ratio quadrauit: nec ea quæ uera seuserant: in

Plato

Democri tus

Ariston

Aristip- pus

Dicear chus

Zeno

804/51

DIVINARVM INSTITVTIONVM

summam redigere poterunt: sicut superius nos fecimus.

De immortalitate animarum: & quibus eam argumentis Plato sit cōatus astruere. Ca. viii.

Plato

Nū est igitur summū bonū immortalitas: ad quā capiendā & formati a principio: & u
nati sumus. Ad hanc tendimus: hanc spectat humana natura: ad hanc nos pue
hit uirtus. Quod bonū quā cōprehendimus: superest etiā ut de ipsa immortalita
te dicamus. Platonis argumēta quibus ad rē cōferrāt multū: tamē parū habēt firmitatis
ad pbandā & iplendā ueritatē: quoniā nec rationē mysterii magni totius cōsumauerat
i unūq; collegerat: nec summū bonum cōprehenderat. Nā licet uerū de immortalitate
animarū sentiret: tamē nō ita de illa tanq̄ de summo bono diserebar. Nos igitur certiori
bus signis eligere possumus ueritatē: quā eā nō ancipiti suspitione collegimus: sed diuina
traditione cognouimus. Plato autē sic argumētatus ē immortalitate esse quicquid per se ip
sum & sentit: & semp mouet. Q d. n. principiū motus nō habet: nec finē habiturum: quā
deserit a semetipso nō pōt. quod argumētū etiā mutis animalibus aternitatem daret: ni
si adiectione sapiētiae discreuisset. Addidit igitur ut effugeret hanc comitatē fieri nō pos
se quin sit immortalis animus humanus: cuius miranda sollertia inueniēdi: & celeritas
cogitādi: & facilitas prācipiēdi atq; discēdi: & memoria prāteritorū: & prouidētia fu
tutorū: & artū plerūq; innumerabiliū scientia: qua ceterarū careāt animātes: diuina &
cælestis appareat: quia & origo animi qui tanta capiat: tanta contineat: nullā reperiatur
in terra: Siquidē ex cōcreatione terrena nihil hēat admixtū: sed necesse ē i terrā resoluī:
quod est in homine ponderosum & dissolubile. Q d. autē tūc ac subtile: id uero esse in
diuiduum: ac domicilio corporis uelut carcere liberatū: ad cælū & naturā suam puolare.
Hæc ferre Platonis collecta breuiter: quæ apud ipsum late copioseq; explicat. In ea
dem sua fuit etiā pythagoras antea: eiusdē præceptor pherecydes quem Cicero tradit
primū de aternitate animarū disputasse. Qui oēs licet eloquētia excelleret: tamen in hac
duntaxat contentione non minus auctoritatis habuerūt: qui cōtra hanc sententiā disse
rebant. Dicearcus primo: deinde Democritus: postremo Epicurus: adeo ut res ipsa de quā
inter se pugnant: in dubiū uocaret. Deniq; & Tullius expositis horū cōm de imor
talitate ac morte sententiis: nescire se quid sit uerū pñūciavit. Huius inquit sententiā
quæ uera: sit deus aliquis uiderit: Et rursus alibi. Quoniā utraq; inq; earū sententiā
dictūsimos habuit auctores: nec quid certi sit diuinari pōt. Verum opus nobis diuinatio
ne non est: quibus ueritatem diuinitas ipsa patefecit.

Pythago
ras
Pherecy
des

Quæ sit de immortalitate animarū fidelis assertio. Et quæ laborū uirtutumq; finis bea
ta aternitas est. Cap. ix.

Is itaq; argumētis quæ nec Plato: nec ullus alius inuenit: animarū aternitas pba
h
ri ac pspici pōt: quæ nos breuiter collegimus: quoniā pperat oratio ad narra
dū iudiciū dei maximū: quod in terra ppinquāte saeculorū sine celebrabit. Ante
oīa quoniā deus ab homine uideri nō pōt: neq; tamē ex eo ipso putaret deū nō esse: quā
mortalibus oculis nō uideret: inter cetera institutorū suorū miracula: fecit ē multa: quo
rū uis quodē apparet: substantia tamē nō uideret: sicut est uox: odor: uetus: ut harū rerum
argumēto & exēplo: ēt deum licet sub oculos nō uenit: de sua tamē uis: & effectu. & opi
bus cerneremus. Quid uoce clarius: aut uēto fortius: aut odore uiolētius? Hæc tamē
cū p aerē ferunt: ad sensusq; nostros ueniūt: & eos potētia sua ipellunt: nō cernunt acie
luminū: sed aliis corpis partibus sentiunt. Similiter deus nō aspectu nobis alioue fragi
li sensu cōprehēdendus ē: sed mētis oculis intuendus: cū opa eius præclara & miranda
uideamus. Nā illo qui nullū oīo deū esse dixerūt: non mō philosophos: sed ne hoīes qui

LIBER SEPTIMVS

de esse dixerit: q̄ mutis simillimi ex solo corpe cōstiterūt: nihil oīo cernētes aīo & ad sen-
 sum corpis cuncta referente: s; q̄ nihil putabāt esse nisi qd̄ oculis cōtuebāt. Et quia uide-
 bāt aut bonis accedere aduersa: aut malis p̄spera: fortuito geri oīa crediderunt: & natu-
 ra mūdū nō p̄uidētia cōstitutū. Hinc tā p̄lapsi sunt ad deliramēta: q̄ talē sniam neces-
 sario seq̄bant. Qd̄ si est deus & incorporalis: & inuisibilis: & aternus: ergo nō iccirco in-
 terire aīam credibile est: q̄ nō uidet̄ postq̄ recessit a corpe: quoniā cōstat esse aliqd̄ sen-
 tiens ac uigēs: qd̄ nō ueniat sub aspectu. At. n. difficile ē aīo cōprehendere quēadmodū
 possit aīa retinere sensum sine his partibus corpis: in q̄bus inest officiū sentiendi. Quid
 de deo: Nō facile ē cōprehendere quemadmodum uigeat sine corpore? Quod si deo el-
 se credūt: q̄ si sunt: utiq; animæ sunt ex p̄tes corporū: necesse ē humanas aīas eādē ratio-
 ne subsistere: qm̄ ex ipsa ratione ac p̄uidētia itelligit̄ esse qd̄ā in hoīe ac deo si. nilitudo
 Deniq; illud argumētū qd̄. M. Tullius uidit: satis firmū est ex eo aternitatē aīæ posse
 dignosci: q̄ nullū sit aliud aīal: qd̄ habeat noticiā dei aliquā: religioq; sit pene sola: quæ M. T.
 hoīem discernat a mutis: quæ cū i hoīem solū cadat p̄fecto testat̄ id affectare nos: id de
 siderare: id colere: quod nobis familiares: quod p̄ximū sit futurū. An aliq; cū cæterarū
 animātū naturā cōsiderauerit: quas pronis corpibus adiectas i terrāq; prostratas: sum-
 mi dei p̄uidētia effecit: ut ex hoc itelligi possit: nihil eas rationis habere cum cælo: pōt
 nō itelligere solum ex oibus cæleste ac diuinū animal esse hoīem: cuius corpus ab hu-
 mo excitatum uultus sublimis: status rectus originē suā quærit: & quasi cōtēpta humi-
 litate terræ ad altū nitit̄: quia sentit sum̄mū bonū in bono sibi esse q̄ redū: memorq; cō-
 ditionis suæ qua deus illū fecit eximiū: ad artificē suum spectat. Quam expectatiōem
 Trismegistus θεωμνηστικῶς rectissime nominauit: q̄ in mutis animalibus nulla est. Cū aut
 sapientia quæ solī hoī data est nihil aliud q̄ sit dei noticiā: apparet animā nō interire neq;
 dissolui: sed manere in sempiternū: q̄ deū qui sempiternus est: & q̄rit: & diligit ipsa co-
 gente natura: sentiens uel unde orta sit: uel quo reditura. Præter eā nō exiguū immortali-
 tatis argumētū est: q̄ hō solū cælesti elemēto utat̄. Nā cū rerū natura his duobus ele-
 mētis: quæ repugnātia sibi & inimica sūt: cōstet igne & aq̄: humorū alterū cælo: alterū
 terræ a scribit̄: Cæteræ animætes q̄ terrenæ mortalesq; sunt: terreno grauiq; utūt̄ ele-
 mēto: hō solus ignē in usu hēt qd̄ ē elemētū leue sublime: cæleste. Ea uero quæ pōdero-
 sa sūt ad mortē de primū: & quæ leuia sūt ad uitā subleuāt: q̄ uita i summo ē: mors i
 imo. Et ut lux esse sine igne nō pōt: sic uita sine luce. Igit̄ ignis elemētū ē lucis ac uitæ:
 unde apparet hominem qui eo utitur: immortalē fortitū esse cōditionē: quia id illi fami-
 liare est: quod facit uitam. Virtus quoq; homini soli data: magno argumēto est immorta-
 les esse animas: quæ non erat secundum naturam: si anima extinguit̄. Huic enī præsen-
 ti uitæ nocet. Nā uita ista terrenā: quā cōem cum mutis animalibus ducimus: & uolu-
 ptatē expetit: cuius uariis fructibus ac suauitatibus delectat̄: & dolorem fugit: cuius
 asperitas naturam uiuentiū acerbis sensibus lædit: & ad mortem pducere nititur: quæ
 dissoluit animātes. Si ergo uirtus & prohibet his bonis hoīem quæ naturaliter appetū-
 tur: & ad sustinēda mala impellit: quæ naturaliter fugiunt. Ergo malū est uirtus: &
 inimica natura: stultūq; iudicari necesse est q̄ eam sequit̄: quoniā le ipse lædit & fu-
 giendo bona præsentia: & appetendo æque mala sine spe fructus amplioris. Nam cū li-
 ceat nobis iucūdis frui uoluptatibus: nonne sensu carere uideamus: si malimus in
 humilitate in egestate in contēptu i ignomina uiuere aut ne uiuere qdem: sed dolere
 cruciari & mori: Ex q̄bus malis nihil amplius assequamur quo possit uoluptas omis-
 sa p̄sari. Si autē uirtus malū non est facitq; honeste: q̄ uoluptatis uitiosas turpesq; cō-

DIVINARVM INSTITVTIONVM

temnit: & fortiter: q; nec dolorē nec mortē timet ut officiū seruet: Ergo maius aliquod bonū assequat' necesse est quā sunt illa quæ spernit. At uero morte suscepta quod ulterius bonum sperari potest: nisi æternitas.

Item de immortalitate animæ: & q; uirtus semel habita perpetuat': & amitti nō potest. Et q; uita duplex est: & item mortes duæ hominī pæponūtur. Ca. x.

Rāseamus nūc uicissim ad ea: q; uirtuti repugnat uetitiā ex his immortalitas animæ colligatur: Vitia oīa t'palia sunt ad præsens. n. cōmouet' iræ ipetus recepta uisione sadata: libidinis uoluptas corporis finis ē. Cupiditatē aut' satietas earū rerū q; expetit aut aliorū affectuū cōmōtiōes iterimūt: Ambitio postq; honores quos uoluit adepta est: cōfenscit: Item cetera uitia cōsistere ac pmanere nō possūt: sed ipso fructu quē expetūt finiunt'. Recedūt ergo & redeunt. Virtus aut' sine ulla intermissione perpetua est: nec discedere ab eo pōt: q; ea semel cupit: Nā si habeat iteruallū: si aliquādo ea carere possumus: redibunt p'tinus uitia quæ uirtutē sp'ipugnat. Nō est igit' cōprehēsa si deserit si aliquando secedit. Cū uero sibi domiciliū stabile collocauit i cō actu uer' ari eā necesse est. Nec pōt fideliter depellere uitia & fugare nisi pectus qd' i' sedit ppetua statiōe munierit. Ipsa uirtutis ppetuitas indicat humanū aiū si uirtutem cōeperit pmanere q; & uirtus ppetua ē & solus animus humanus uirtutē capit. Quoniā igit' cōtraria sunt uitia uirtuti oīs rō diuersa & cōtraria sit necesse ē q; uitia cōmōtiōes & p'urbatiōes ai sūt. Virtus ecōtrario lenitudo & trāquillitas ai ē. Quia uitia t'palia & breuia sunt: uirtus ppetua & constans par sibi sp'. Quia uitorū fructus id ē uoluptates & q; ut ipsa breues t'palesq; sunt. Virtutis ergo fructus ac præmiū sempiternū: quia uitorū cōmodū in præsentī ē uirtus igit' i futuro. Ita sit ut in hac uita uirtutis præmiū nullum sit quia uirtus adhuc ipa ē. Nā sicut uitia cū i actu suo finiunt' uoluptas & præmia eorū se quūt' ita uirtus cū finita ē merces eius insequitur. Virtus autem nunq; nisi mortē finit' quoniā & in morte suscipiēda sūmū eius officiū est. Ergo præmiū uirtutis ē post mortē. Deniq; Cicero i Tusculanis quīs dubitāter tamē sentit sūmū hōi bonum non nisi post mortē cōtingere. Fidēdi aīo iqt' si ita res feret gradietur ad mortem i q; aut sūmum bonū aut nullū mala esse cognouimus. Mors igit' nō extinguit hōiem sed ad præmiū uirtutis admittit qui aut se ut ait idē uitiis ac sceleribus cōtra inauerit uoluptatiq; ser uierit is uero dānarus æternā luet' p'cā: quā diuine litteræ secūdā mortē nominauit q; ē ppetua & grauissimis cruciatibus plena. Nā sicut duæ uitæ pposite sunt hōi: quarū altera ē aiā altera corpis: ita & mortes duæ ppositæ sunt una p'tinens ad corpus quacūctos secūdū naturam fungi necesse ē. Altera p'tinens ad aiā quæ scelere acquiritur uirtute uitatur. Ut hæc uita temporalis ē: certosq; terminos habet: quia corporis est sic: & mors æque tēporalis est: certūq; habet finē quia corpus attingit.

Cicero

De resurrectione corporū mortuorū: & morte: & animarū perpetuitate. Ca. xi.

Impletis ergo tēporib' q; deus mortuis statuit: termiabit' ipsa mors. Et q; t'palē i uita t'palis mors se iur: cōsequēs ē ut resurgat aiā ad uitā pennē: q; finē mors t'palis accipit. Rursus sicut uita ai sēpiterna ē i qua diuinos & ineloq'biles imortalitatis sue fructus capit ita & mors eius ppetua sit necesse est: i qua pennes p'cās & ifinitita tormēta p peccatis pēdit. Ergo i ea cōditiōe res posita ē: ut q; beati sūt i hac uita t'pali atq; terrena sp' miseri sint futuri quia iā bonis quæ maluerūt potiti sūt qd' his euenit qui deos adorāt deū negligūt. Deidē qui iusticiā sequentes in hac uita miseri fuerit & cōtēpti: & inopes: & ob ipsā iusticiā cūtumeliis & iniuriis saepe uexati: quia nec aliter uirtus teneri potest: semp beati sūt futuri: ut quia mala iā pertulerūt: etiā bonis fruā.

tur, Quod his utiq; contingit: qui cōtēptis terrestribus diis & fragilibus bonis: celestē religionē dei sequunt: cuius bonē sicut ipse q; tribuit: sempiterna sunt. Quid opa corporis atq; animi: Nōne indicāt eē animā mortis expertē Nā corpus q; ipm fragile est atq; mortale: quæcunq; opa morit: eaq; caduca sunt. Nihil. n. Tullius ait esse: qd sit ma-
 nibus humanis laboratū: qd nō aliquādo ad interitū redigat: uel iniuria hominū: uel ipsa cōfectrice oīum uetustate. At uero ai opera uidemus æterna. Nā qcunq; cōtemptū presentit studētes: in memoriā monumēta īgeniorū factorūq; magnorū reliquerunt: hi plane mentis suæ ac uirtutis nomē i delebille quesierūt. Ergo si opera corporis ideo mortalia sunt q; ipsum mortale ē: sequit ex eo ut aīa immortalis appareat: q; uidemus opera eius nō esse mortalia. Eodē modo desideria quoq; corporis animiq; declarāt alterū esse mortale: alterū sempiternū Corpus. n. nihil. nisi tpeale desiderat: idest cibū: potū indumentū quierē: uoluptatē. Et tamē hæc ipsa sine ui & adminiculo ai nec cupere: nec assequi pōt. Animus aut per se multa desiderat quæ ad officiū fructū ue corporis redundent: eaq; nō fragilia sed æterna sunt: ut fama uirtutis: ut memoria nominis. Nam cultū dei q; cōstet abstinētia cupiditū ac libidinū: patiētia doloris ac cōtemptu mortis: et cōtra corpus anima cōcupiscit. Vnde credibile ē nō interire aīam: sed dissociari a corpore: q; corpus sine aīa nihil pōt animus aut pōt multa & magna sine corpore. Quid q; ea q; uisibilia sunt oculis: & tangibilia manu: q; æternā ui pati possunt: æterna eē nō possūt. Ea uero q; neq; sub tactu: neq; sub uisu ueniūt: sed tātū mō uis eorū: & rō: & affect? apparet: æterna sūt: q; nullā uī patiūt extrinsecus. Corpus at si ideo mortale ē: q; uisui pariter ac tactui subiacet: ergo & aīa iccirco immortalis ē: q; nec tāgi pōt: nec uideri.

Item de immortalitate animæ contra Lucretiū & Epicurū. Et de differētia mentis & animæ: & corporum resurrectione. Cap. xii.

Vnc argumenta eorū q; cōtradixerūt refellamus: q; Lucretius tertio libro execu-
 tus est: quoniā cū corpore inq; aīa nascit: cū corpore intereat necesse est. At nō ē par utriusq; rō: solidū. n. & cōprehensibile corp? ē: & oculis & manu. Aīa uero tenuis & tractū uisumq; fugiēs. Corpus ex terra fictū atq; cōsolidatū ē: anima i se nihil cōcreat: nihil terreni pōderis hēt (ut plato dissebat) Nec. n. tāta possit hēre sollertā tāta uim: tāta celeritatē nisi originē traheret a cælo. Corpus igit quoniā fictum ex Plāto pōderoso & corruptibili elemēto: & tāgibile est & uisibile: corrumpit atq; oceidit: nec uim repellere potest: q; sub aspectū & sub tactū uenit. Anima aut quia tenuitate sua omnē tactum fugit: nullo ictu dissolui pōt. Ergo q; ais inter se cōiūcta & sociata nascatur: & alterum quod est de terrena cōcreatione formatū: quasi uasculū fit alterius: qd est a celesti subtilitate deductum: cum is aliquantūq; discreuerit: q; discretio mors uocatur: eū utrumq; i naturā suā recedit. qd ex terra fuit: id i terrā resoluit: quod ex celesti spiritu: id constat ac uiget semper: quoniā diuinus spiritus sempiternus est. Deinde idem lucretius oblitus quid assereret: & quod dogma defenderet hos uersus posuit. Cedit idem retro de terra quod fuit ante
 In terram: sed quod missum est ex ætheris oris:
 Id rursus cæli fulgētia templa receptant. Quod eius non erat dicere qui perire animas cum corporibus dissebat: sed uictus est ueritate & imprudēti ratio uera surrepsit Præterea id ipsum qd colligit dissolui aīam hoc est simul cum corpore interire: quoniā simul nascat: & falsum est & i contrarium conuerti potest. Non enim simul intererit: sed anima discedente integrum per multos dies manet: & plerumq; medicatum diutius sine durat. Nā si ut simul nascitur. simul intererit: nō discederet repente anima cor-

DIVINARVM INSTITVTIONVM

pūsq; desereret: sed uno tps pūcto utrūq; pariter dissiparetur: & tā celeriter ē corpus adhuc spiritu in eo manente deliquesceret ac pīret: q̄ celeriter aīa discedit. Immo uero dissoluto corpore aīa uanesceret uelut humor factō uase diffusus. Nā si terrenū & fragile corpus post secessum aīa nō statī defluit i terrāq; tabescit: ex qua illi origo ē. Ergo aīa quæ fragilis nō ē: i aternū manet: quoniā origo eius aterna est. Quoniā crescit in q̄t sensus in pueris: & i iuuenibus uiget: & in senibus diminiuit: apparet eē mo talem. Primū nō ē idē mens & aīa. Aliud ē. n. qd̄ uiuimus: aliud qd̄ cogitamus. Nā c'ormiētū mēs nō aīa sopit: & in furiosis mēs extinguit: aīa manet: & ideo non exanimis: sed de mētes uocāt. Mēs ergo id est intelligētia uel augetur: uel minuit p̄ aetate. Aīa in statu suo sp̄ ē. Ex quo tpe sp̄andi accepit facultatē: eadē usq; ad ultimū durat: donec emissa corpis claustro: ad sedē suā reuolēt. Deinde q; aīa quā a deo sit inspirata tñ q̄a tenebroso domicilio terrenæ carnis inclusa ē: sciētā nō hēt: q̄ ē diuinitatis. Audit ergo ac discit omnia: & sapiētā discēdo & audiendo capit: & senectus & minuit sapiētā: sed auget. Si tñ iuuenilis aetas uirtute decursa est: & si nimia senectus fregerit mēbra: nō est animæ uitiū: si uisus euauit: si lōga torpuit: si audit⁹ obsurdit: sed corpis. At. n. memoria defecit: qd̄ mirū si labentis domiciliū ruina p̄mitur mens: & p̄terita obliuiscit: nō aliter futura diuina q̄ si carcerē quo cohibet effugerit. Verū eadē inq; dolori ac luctui obnoxia est: & ebrietate demēt: unde fragilis & mortalis appareat iccirco iḡ uirt⁹ & sapiētia necessaria ē: ut & mōror q̄ cōtrahit idigna patiēdo ac uidēdo: fortitudine repellat & uoluptas nō mō portādi sed ēt ceterarū rerū abstinētia super. Nā si careat uirtute: si uoluptatib⁹ dedita molliat: mortificet obnoxia qm̄ & uirtus (ut docuimus) immortalitatis ē fabricatrix: & uoluptas mortis. Mors at̄ sicut ostēdi: nō funditus p̄mit ac delet: sed aternis afficit cratiatibus. Nā iterire p̄fus aīa nō pōt: qm̄ ex dei sp̄itu q̄ aternus ē originē capit. Aīa ē inq; morbū corpis sentit & obliuionē sui patit. Et sicut aegrescit sic ēt saepe sanat. Hoc ēt ergo cur maxie uirtus adhibēda sit ne illo corpis dolore frāgatur: & obliuioē sui nō aīa sed mēs patiat. Quæ quoniā certa corporis regiōe cōsistit: cū eā p̄tē uis aliqua morbū uitiauerit: mouet loco & q̄si cōq̄ssata de sede sua migrat: reditura. s. cū medela: & sanitas domiciliū suū reformauerit. Nā q̄a aīa ē iūcta cū corpe si uirtute careat cōtagio ei⁹ aegrescit: & ibecillitas de locietate fragilitatis redundat ad mētē. Cū aut̄ dissociata fuerit a corpe uigebit ipsa p̄ senec ulla iā fragilitatis cōditiōne tētabit: q̄a idumētū fragile picit. Sicut oculus iqt̄ euulsus a corpe ac sepatus nihil pōt uidere: ita & aīa sepata nihil scire q̄a & ipsa ps ē corpis. Falsū hoc & dissimile ē. Aīa. n. nō ps corpis: sed i corpe. Sicut id qd̄ qd̄ uase cōtinet ualis ps nō ē: nec ea q̄ i domo sūt: ptes dom⁹ eē dicūt: ita nec aīa ps ē corpis: q̄a corpus uel uas aīa ē uel receptaculū. Iā illud argumentū multo magis inane ē: qd̄ qd̄ ait animā q̄a non citius emittatur e corpore mortale uideri: sed paulatim se ex oibus mēbris explicet a summis pedib⁹ incipiens tāq; si esset aterna uno tps momento erūperet: qd̄ sit i his qui ferro intereunt. Quos aut̄ morbus interemit: spiritū diutius exhalant ut paulatim frigescentibus mēbris aīa efflet: quæ cū materia sanguinis cōtineat: sicut lumen oleo: & materia febrū calore cōsumpta: necesse ē membrorū sūma quæq; frigescere quoniā uenæ exiliores i extrema corporis porrigūt & extremi ac tenuiores riuī deficiente uena fontis arescunt. Nec tamē q̄a sensus corporis deficit: animæ sensum extingui & occidere putādū ē. Non. n. aīa corpore deficiente: sed corpus aīe decedēte putrescit: quia sensum oēm trahit secū. Cum aut̄ p̄sens anima sensum tribuat corpori: & uiuere id efficiat: fieri non potest ut non ipsa per se uiuat & sentiat: quoniā ipsa est & sensus & uita. Nā q; ait.

Quod si immortalis nostra foret mens. Nō tam se moriēs dissolui consequeretur. Sed magis ire foras: uel tēq; relinquere ut anguis. Equidē nunq̄ uidi q̄ quererēt se morte dissolui: sed ille fortasse Epicureū aliquē uiderat: etiā dum moritur philosophantē: ac de sua dissolutione i extremo spiritu differētē. Quomodo fieri potest utrū dissolui se sentiat: an corpore liberari: cum in exitu lingua mutescat? Nā dum sentit: & loq̄ potest nondū dissolutus est: ubi dissolutus est: nec sentire iā nec loq̄ pōt. Ita queri de dissolutione aut nōdū pōt: aut iā nō pōt. At. n. prius q̄ dissoluat: intelligit se dissolutū iri. Quid q̄ uidemus plerosq; morientiū nec dissolui cōquerentes (ut ait) sed exire se & p̄ficisci: & ambulare testantes: idq; aut gestu significāt: aut si adhuc possunt: & uoce p̄nunciant. Vnde apparet nō dissolutionē fieri: sed separationē. q̄ declarat aiām p̄manere: Cetera Epicurei dogmatis argumēta Pythagorā repugnāt differenti migrare aiās de corporibus uetustate ac morte cōfectis. & insinuare se nouis & recens natis. Et easdē tempore nasci: mō in homine: mō i pecude: mō i bestia mō in uolucere: & hac ratione immortales eē: q̄ saepe uariorū ac dissimiliū corporū domicilia cōmutēt. Quā sentētia deliri hominis quoniā ridicula est: & mimo dignior q̄ schola: ne refelli quidē serio debuit. Qd̄ q̄ facit: uidetur uereri ne qs id credat. Prætereūda sunt igit̄ nobis ea quæ pro falso cōtra falsum diserebant: satis est ea refutasse: quæ cōtra uerū disputata sunt:

Quibus testimoniis immortalitas animæ approbat: & futurū iudicium dei. Et q̄tum Aristoxenes alios uicerit in errore. Cap. xiiii.

Eclaraui (ut opinor) animā nō esse solubile: sup̄est citare testes quorū auctoritate argumēta firmēt. Neq; nūc p̄phetis i testimoniū uocabo: quorū rō & diuinitio i hoc solo posita est: ut ad cultū dei. & ad immortalitatē ab eo accipiendā creati hoīem doceāt: sed eos potius q̄bus istos qui respuūt ueritatē credere sit necesse. Hermes naturā hoīs describēs ut doceret quēadmodū eēt a deo factus hanc itulit. **Hermes**
 και το αυτοεξ αμφοτε ρωνφυσ ε ωηησ τε αθανατο και της θηη της μιανηπι
 οι ει φυσ ιη ανθρωπου τον αυτο πημεν αθανατον η δε τηη του ποιησ ασ και
 του τον φερων εν με σωθειασ και αθανα του φυσεωσ και της θηη της και ευ
 με τα φλη του ιδρυτη η ανθρω απαντο απαν τα και θαυπασ η. Id est & idē ex
 utraq; natura immortalē & mortali unā faciebat naturā hoīs: eūdē: i aliquo at̄ mortalē fa
 ciēs: & hūc ferēs i medio diuinæ & immortalis naturæ: & mortalis mutabilisq; cōstituit:
 ut oīa uidēs oīa miret̄. Sed hūc fortasse aliqs i nūero philosophorū cōputet: quis i deos
 relat̄ Mercuriinoie ab Aegyptiis honoret̄ nec plus ei auctoritatis tribuat: q̄ platōi aut
 pythagorā Maius igit̄ testimoniū requiramus. Polytes quidā cōsuluīt appolinem mi polytes
 lesimum utrum ne manet anima post mortē: an resoluatur: & respōdit his uerlibus.
 ψυχη μεν μεχρι ουδ εσ μοι σ προσ σωμα κρατη και
 φθαρτα κοουσ απατη θηηταισ αλυηλοσ ιηεικει
 ηη ικαλ ανα λυσιη φροτ εν η μετασω μα μαρανθεν
 ωκιστη η ευρηται εσ αι τερασασα φορειται
 αι εν α υηρασ ουσα μενειδεις οσ απανητηρησ
 πρω του οησ γστρουτο θεου γιεταξε προνοια. i. Anima q̄dē quo ad uinculis cor
 pore isteneē: corruptibiles passiones sentiēs: mortalib; cedit doloribus. Cū uero huma
 nā solutionē uelocissimā post corruptū corp; inuenit: ois in æthera fert̄ nūq; senescēs
 & manet in æternū sine p̄cena. Primogenita etenī hoc diuina disposuit prudētia. Quid
 carmina Sibyllina: Nōne ita eē declarāt: cū fore aliquando denūciāt: ut a deo de uiuis
 ac mortuis iudicet; quorū exēpla post inferemus, Falsa ē igit̄ Democriti & Epicuri sen

DIVINARVM INSTITVTIONVM

Aristoxenus tentia: & Dicearchi de ai dissolutiōe: q̄ p̄fecto nō auerēt de interitu alarū mago aliquo p̄sente differeret q̄ sciret certis carminibus ciere ab iſeris aias: & adesse: & p̄bere se humanis oculis uidentas: & loqui: & futura p̄dicere. Et si auerēt: reipsa & documētis p̄sentibus uincerent. Sed quia nō puidebāt aiæ rōnē: q̄ tā subtilis est: ut oculos humanæ mentis effugiat: iterire dixerunt. Quid Aristoxenus qui negauit oīo ullā esse animam: et cū uiuit in corpore: Sed sicut in fidibus ex intētionē neruorū effici concordē sonū atque cantū: quē musici harmoniā uocant: ita in corporibus ex cōpage uiscerū ac uigore mēbrorū uim sentiendū existere: quo nō hildici delirius pōt. Verum ille oculos quidē habuit incolumes: cor tamē cācū: q̄a uiuere se & habere mētē qua idipsū qd̄ cogitauerat: nō uidebit. Sed pleriq̄ hoc philosophis accidit: ut putarēt oīo nō eē q̄ quid oculis nō apparet: cū mētis acies multo clarior esse debeat q̄ corporis: ad ea p̄spicienda: quorum uis ac ratio sentitur potius que uidetur.

De fine mundi & errore Chaldeorū. De ætate mūdi. Et q̄ post sex ætates: id est sex mille annorū status mundi mutabit̄ & renouabit̄. Et q̄ mille anni sunt unus dies dei. Et q̄ mille annos regnabunt electi dei in terra post iudiciū. Cap. xiiii.

Voniā de immortalitate diximus animæ: sequit̄ ut doceamus quatenus homini q̄ & quādo tribuatur: ut in hoc quoq̄ prauitatis & stultitiæ suæ p̄spiciant errores q̄ mortales quosdā decretis placitisq̄ mortaliū deos eē factos opināt̄: uel q̄ artes inuenerant: uel q̄ usum quarūdā frugum docuerāt: uel q̄ utilia uitæ hominū prouiderāt: uel q̄ imanes bestias iteremerāt. Quæ merita q̄ longe ab immortalitate semota sint: & docuimus in prioribus libris: & nūc docebimus: ut appeat solā esse iustitiā: q̄ uitā homini pariat æternā: & solū deū qui æternæ uitæ p̄miū largiat̄. Nā illi q̄ suis meritis imortales facti esse dicunt̄: quia nec iustitia uec ulla in his uera uirtus fuit: nō immortalitē sibi: sed mortē peccatis ac libidinibus quesierūt. Nec cæleste p̄miū sed iferna supplicia meruerunt: que p̄dēt simul cū his oibus: q̄ eos coluerūt. Cuius iudiciū p̄pinq̄

Plato quare t̄ps ostendā: ut iustis merces digna soluat̄: & p̄cna merita ipsius irroget̄. Plato & multi alii philosophorū cū ignorarēt originē rerū: supremūq̄ illud t̄pus quo mundus esset effectus: multa milia sæcularū fluxisse dixerūt. Ex quo hic pulcherimus mūdi or-

Cicero natus extiterit: secuti fortasse chaldaos: q̄ (ut Cicero tradidit in libro de diuinatiōe primo) quadraginta septuaginta milia annorū monumētis cōprehēsa se habere delirāt in quo se quia posse argui nō putabāt: liberū sibi crediderūt esse mētiri. Nos aut̄ quos diuinæ litteræ ad scientiā ueritatis erudiūt: principiū mūdi finēq̄ cognouimus: de quo nūc in fine opis differemus quoniā de principio in secūdo libro explicauimus. Sciant igitur philosophi q̄ ab exordio mūdi sæcularū milia enumerant: nōdū sextū milesimum annū esse cōclusū: quo numero expleto: cōsumationē fieri necesse eē: & humanarū rerum statū in melius reformari: cuius rei argumētū prius est enarrandum: ut ratio elucescat. Mundū deus & hoc naturæ admirabile opus (sicut areanis sacræ scripturæ continetur) sex dierum spatio consumauit: diemq̄ septimum quo ab opibus regeuit: s̄xit. Hic est aut̄ dies sabbati: q̄ in lingua Hebreorū a numero nomen accepit: unde septenarius numerus lægitimus & plenus est. Nā & dies septē sunt: q̄bus puicem reuolutis: orbes cōficiunt̄ annorū: & septē stellæ quæ nō occidunt: & septē sydera quæ uocantur errantia: quorū dispares cursus & iæquales motus rerum ac temporū uarietates efficere credit̄. Ergo quoniā sex diebus cuncta dei opa p̄fecta sunt: p̄ sæcula sex annorū id est sex milia manere in hoc statu mundū necesse est. Dies enim magnus dei mille annorum circulo terminatur: sicut indicat p̄pheta dicens. Ante oculos tuos domine mille anni tanq̄ dies

LIBER SEPTIMVS

unus. Et sicut deus sex illos dies itatis rebus faciendis laborauit: ita & religio eius & ue-
 ritas in his sex milibus annorum laborare necesse est: malitia praualete ac dominante. Et rur-
 sus quonia perfectis opibus requieuit die septimo: eumque benedixit: necesse est ut in fine sexti
 milliesimi anni malitia ois aboleatur e terra: & regnet per annos mille iustitia: sitque tran-
 quilas & reges a laboribus: quos mundus iam diu profert. Verum quatenus id eueneat: explica-
 bo suo ordine. Saepe diximus minora & exigua magnorum figuras & praemstrationes
 esse: ut hunc diem nostrum qui ortu solis & occasu finit: diei magni specie gerere: que cir-
 cuitus annorum mille determinat. Eodem modo etiam figuratio terreni hominis caelestis po-
 puli praeferebat in posterum fictionem. Nam sicut perfectis oibus quae in usum homi-
 nis molitus est deus ipsum hominem sexto die ultimum fecit: eumque induxit in hunc mun-
 dum tanquam in domum iam diligenter instructam. Ita nunc sexto die magno uerus homo uer-
 bo dei fingitur: id est sanctus populus doctrina & praecipis dei ad iustitiam figuratur
 Et sicut tunc mortalis atque imperfectus e terra fictus est. ut mille annis in hoc mundo
 uiueret ita nunc ex hoc terrestri saeculo fingitur homo perfectus: ut uiuificatus a deo in
 hoc eodem mundo per annos mille dominetur. Quomodo autem consumatio futura sit: &
 qualis exitus humanis rebus impendat: si quis diuinas litteras fuerit scrutatus inueniet
 Sed & saecularium prophetarum congruentes cum caelestibus uoces finem rerum & oc-
 casum post breue tempus annunciant: describentes quasi fatigati & delabentis mundi ul-
 timam senectutem. Quae uero a prophetis & uatibus futura esse dicantur prius quam supue-
 niat extrema illa conclusio: collecta ex oibus & coaceruata subnectam.

Quod submersio pharaonis & Aegyptiorum: & liberatio Hebraeorum de seruitute aegy-
 pti praefigurauit liberationem electorum & reprobationem damnatorum: quae futura est
 in fine mundi. Et quae signa multa sicut illam ita & hanc praecedent liberationem & quae Ro-
 manum imperium ante delebitur. Et quae in Asiam summam potestas oium reuertetur. Et quae
 etatum grauius Roma creuerit & deficiat.

Ca. xv.

Si in arcanis sanctarum litterarum transcendisse in aegyptum cogente iopia rei
 e frumentarie principem Hebraeorum cum ois domo & cognatione. Cuius & posterum
 cum diutius in aegypto commorantes in magna gente creuissent & graui atque
 intolerabili seruitutis iugo premerentur: percussit Aegyptum deus insanabili plaga: &
 populum suum liberauit traductum medio mari discussis fluctibus: & in utraque parte di-
 motis: ut per siccum populus graderetur. Conatusque rex aegyptiorum profugos insequi: coeum
 te in statum suum pelago: cum omnibus copiis interceptus est. Quod facinus tam clarum tam
 quae mirabile: quis ad praesens uirtute dei hominibus ostenderet: tamen praefiguratio & fi-
 gura maioris rei fuit: quam deus idem in extrema temporis consumatione facturus est. Liberauit
 enim plebem suam de graui seruitute mundi. Sed quonia tunc una plebs dei & apud unam gen-
 tem fuit: Aegyptus tunc sola percussa est. Nunc autem quia dei populus ex oibus linguis con-
 gregatus: apud oes gentes commoratur: & ab his dominatur & praemit: necesse est uni-
 uersas nationes id est orbem totum caelestibus plagis uerberari: ut iustus & cultor dei po-
 pulus liberetur. Et sicut tunc signa facta sunt: quibus futura clades aegypti ostenderetur
 ita in ultimo fient prodigia mirabilia per omnia elementa mundi: quibus imminens exitus
 uniuersis generibus intelligatur. Propinquantem igitur huius saeculi termino: humanarum re-
 rum statum commutari necesse est: & in deterius nequitia inualecente prolabi: ut iam no-
 stra haec tempora quibus iniquitas & malitia usque ad summum gradum creuit. In illius tamen i-
 sanabilis mali comparatione felicitas & prope aurea possint iudicari. Ita & enim iustitia ra-
 rescet: ita impietas: & auaritia: & cupiditas: & libido crebrescet: ut si qui tum forte sue-

DIVINARVM INSTITVTIONVM

Erratū
primū

Erratū
sedūdū

Seneca

Hydal-
pex rex

rint boni prædæ sint sceleratis ac diuexentur undiq; ab iniustis soli autē mali opulenti sint. Boni uero i oibus contumeliis atq; in egestate iactēter. Cōfundet oē ius & leges peribūt. Nihil tūc quispiā habebit: nisi aut q̄sitū: aut defensum manu: audacia & ui oī possidebūt. Nō fides i hōib⁹: nō pax: nō hūanitas: nō pudor nō ueritas erit: Atq; ita neq; securitas: neq; regimē: neq; reges a malis ulla. Ois. n. terra tumultuabitur fremēt undiq; bella oīs gētes i armis erunt & se inuicem oppugnabūt. Ciuitates finitimæ iter se p̄ liabūt. Et priā oīum. Aegyptus stultarum superstitionum luet pœnas: & sanguine uelut flumine operietur. Tunc peragrabit gladius orbē mētes oīa: & tanq̄ messem cuncta p̄ sternens. Cuius uastitatis & cōfusionis hæc erit cā q; romanū nomē quo nūc regit orbis orret animus dicere sed dicā q̄ futurū est tolletur de terra & imperium i Asiam reuertet ac rursus oriens dominabitur at occidens seruiet. Nec uirū cuiq; debet uideri si regnū tanta mole sūdātum ac tam diu ptot & tales uiros actum tantis deniq; opibus confirmatum aliquādo tamē corruet. Nihil est hūmāis uiribus laborū qd̄ nō ab hūmāi æque uiribus destrui possit. Quoniā mortalia sunt opa mortaliū. Sic & alia prius regna cū diutius florūissent nihil hominus tamē occiderant. Nā Aegyptios: & persas: & græcos: & assyrios p̄ditū est regimē habuisse terrarū qbus omnibus destructis ad Romanos quoq; rerū sūma puenit. Qui quāto cæteris oibus regnis ante stant tanto maiore decident lapsu q̄ plus habēt p̄deris ad ruinam quæ cæteris altiora. Non incite Seneca Romanæ urbis tēpora distribuit p̄ætates. Primā. n. dixit infantia sub rege Romulo fuisse a quo & genita & quasi æducata sit Roma. Deinde pueritiam sub cæteris regibus a qbus & aucta sit & disciplinis pluribus institutiq; formata. At uero. Tarquio regnāte cum iā quasi adulta esse cœpisset seruitiū nō tulisse: p̄ reiecto superba dominationis iugo maluisse se legib⁹ obrēperare q; regib⁹ Cūq; esset adoloscētia eius sine puni ci belli terminata tū peniq; confirmatis uiribus cœpisse iuuenescere. Sublata igitur Carthagine quæ diu æmula imperio romani fuit manus suas in totum orbem terra maria porrexit donec regibus cunctis & nationibus subiugatis cum iā bellorum materia deficeret uiribus suis male uteret quibus se ipsa cōfecit. Hæc fuit prima eius senectus cū bellis lacerata ciuilibus atq; intestino malo pressa rursus ad regimen singularis imperii recidit quasi ad alteram infantiam reuoluta. Amissa enī libertate quā. Bruto duce & auctore defenderat ita consenuit tanq̄ sustentare se ipsa non ualeret nisi amminiculo regētiū niteret. Quod si hæc ita sunt quid restat nisi ut sequat̄ interitus senectutē. Et id futurum breui cōciones pphetarū denunciant sub ambage aliorū nominū ne facile q̄s intelligat. Sybillæ tamē aperte interituram esse Romā loquūtur & qd̄ iudicio dei q; nomē eius habuerit inuisum & inimica iustitæ alumnū ueritatis populū trucidarit. Hydaspes quoq; qui fuit Medorū rex antiquissimus: a quo amnis quoq; nomen accæpit: qui nunc Hydaspes dicit̄ admirabilis omnium sub interpretatione uaticinantis pueri ad memoriam posteris tradidit sublatum iri ex orbe imperium nomenq; Romanum: multo ante præfatus q̄ illa troiana gens conderetur.

Quomodo iperit uentura sit destructio: & quæ illi signa præcessura sint secundum uaticinia prophetarum & Syhyllæ. Cap. xvi.

Vomodo autē id futurū sit: nequis incredibile arbitret̄: ostēdā. In primis multiplicabit̄ regnū: & summa rerū potestas ppulrimos dissipata & concisa minuet̄. Tunc discordiæ ciuiles in perpetuum serent̄: nec ulla requies bellis exitialibus erit: donec & reges decē pariter existant: q; orbē terræ nō ad regendū sed ad consumandum partiantur. Hi exercitibus i imēsum auctis & agrorum cultibus destitutis: quod

LIBER SEPTIMVS

est principiu euerſionis & cladis: diſperdet oia & cominuēt: & uorabunt. Tūc repēte aduerſus eos hoſtis potentiffimus ab extremis finibus plagæ ſeptētrionalis oriēt: qui tribus ex eo numero deletis: q̄ tunc aſiā obtinebunt: aſſumēt in ſocietatem a cæteris: ac p̄iceps oīum cōſtituetur. Hic inſuſtērabili dominatione uexabit orbem: diuina & humana miſcebit: infanda dictu & execrabilia moliet: noua cōſilia i p̄ctore ſuo uoluntabit ut p̄priū ſibi cōſtituat: i p̄riū: leges cōmutabit & ſuas ſanciet: cōtaminabit: diripiet: ſpoliabit: occidet. Deniq; imutato noīe atq; i p̄rii ſede trāſſata: cōfuſio ac p̄turbatio humani generis cōſequet̄. Tam uero deteſtabile atq; abominādū tēpus exiſtet: q̄ nulli hominū ſit uita iucunda. Euertent̄ funditus ciuitates: atq; interibunt nō mō ferro atq; igni: uerū ēt terremotibus aſſiduis: & eluuiæ aquarū: & morbis frequētibus: & fame crebra. Aer. n. uitiabit: & corruptus ac peſtilēs fiet: & mō i p̄ortunis i b̄ibus: mō inuili ſiccitate: nunc frigoribus: nūc æſtibus nimis: nec terra homini dabit fructum nec ſeges quicq; nō arbor: nō uitis ſeret. Sed cū in florem ſpem maximā dederint: i fruge decipient. Fontes quoq; cū fluminibus aſceſcēt: ut ne potus q̄dem ſupperat: & aq̄ in ſanguinē aut amaritudinē mutabunt̄. Propter hęc deſiciēt & in terra q̄ drupedes: & in aere uolucres: & i mari piſces. Prodigia quoq; i cælo mirabilia mentes hominū maximo terrore cōfundent. Et crines cometarū: & ſolis tenebræ: & color lunæ: & cadetiū ſiderū lapſus. Nec tamē hęc uſitato mō fient: ſed exiſtēt ſubito & ignota & inuiſa oculis aſtra: ſol i perpetuū ſuſcabit: ut uix iter noctē diemq; diſcernat. Luna iam nō tribus deſiciet horis: ſed perpetuo ſanguine obuſa: meatus extra ordinarios peraget: ut nō ſit homini p̄optū aut ſiderū curſus: aut rationē temporū agnoſcere. Fiet. n. uel æſtas in hyeme: uel hyems i æſtate. Tunc annus breuiabit: & mensis minuet: & dies i anguſtū coartabit. Stellæ uero creberrimæ cadent: ut cælū oē cæcum ſine ullis luminibus appareat. Montes quo altiffimi decident: & planis æquabunt̄ mare inauigabile cōſtituetur. Ac nequid malis hominū terræq; deſit: audiet̄ de cælo tuba: q̄d hoc mō Sibylla de nūciat dicēs: *σ α λ π η ξ ο υ ρ α ν ο θ ο η φ ω ν ι υ π ο λ υ θ ρ η ν ο η α φ η σ ε ι*. Ideſt Tuba de cælo uocē luctuofam emittit. Ita q; trepidabunt oēs: & ad luctuofum ſonitum cōtremiſcent. Tunc uero per irā domini aduerſus homines qui iuſtitia dei nō agnouerunt: ſæuiet ferrū: ignis: fames: morbus. Et ſuper omnia metus ſemp i pendēs. tunc orabūt deum & nō exaudiet: optabit̄ mors & nō ueniet. Ne nox quidē requiē timori dabit: nec ad oculos ſomnus accedet. Sed animas hominū ſollicitudo ac uigilia macerabit: p̄rabūt & gemēt & dentibus ſtridebūt gratulabuntur mortuis & uiuos plangent. His & aliis pluribus malis ſolitudo fiet in terra & erit deſormatus orbis atq; deſertus q̄d i carminibus ſybillinis ita dicitur *ε σ τ α ι κ ο σ μ ο σ α κ ο σ μ ο σ α π ο λ λ υ μ ε η ω η α η θ ρ ω π ω η*. Ideſt erit mundus immundus pereuntibus hominibus. Ita enī cōficiet̄ humanū genus: ut uix decima pars hominū relinquat̄ & unde mille proceſſerant: uix p̄diēt cētū. De cultoribus etiam dei quæ partes interibūt: & tertia q̄ fuerit probata: remanebit

De aduentu magni prophetæ qui Helias dicit̄. & quomodo interficietur ab Antichriſto: & reſurget die tertia & aſcendet in cælum: Et de perſecutione eccleſiæ quam i feret antichriſtus: & de miraculis eius.

Cap. xvii.

Ed planius quomodo id eueniat: exponam. Imminente iam temporum cōcluſione: p̄pheta magnus mittetur a deo: qui conuertat homines ad dei agnitionē & accipiat poteſtatem mirabilia faciendī. Vbicunq; non audierit eum homines. claudet cælum: & abſtinebit hymbres: & aquam conuertet i ſanguinem: & cruciabit illos ſiti ac fame. Et quicūq; conabit̄ eū lædere: p̄cedet ignis de ore eius atq; cō

DIVINRVN INSTITVTIONVM

buret illum His prodigijs atq; uirtutibus conuertet multos ad dei cultum; per actus
q; operibus eius alter rex orietur ex Syria malo spiritu genitus: euerfor ac proditor ge
neris humani: qui reliq;as illius prioris mali cū ipso simul debeat. Hic pugnabit aduer
sus pphetā dei: & uincet: & interficiet eū: & isepultū iacere patiet. Sed post diem ter
tiū reuiuifcet: atq; inspectatibus & mirantibus cunctis rapietur in cælū. Rex uero ille
deterimus erit qdem & ipse: sed mēdatorū ppheta & seipfū cōstituet ac uocabit deū
& se colī iubebit ut dei filium. Et dabitur ei potestas: ut faciat signa & pdigia: qbus ui
sis irratiat homines ut adorent eū. Iubebit ignē descendere de cælo: & solē a suis cursi
bus stare: & imaginē loqui & fiet hec sub uerbo eius: qbus miraculis etiā sapientium
plurimi alliciēt ab eo. Tūc eruere dei tēplū conabit: & iustū populū persequet: & erit
priffura & contritio qualis nūq; fuit a principio mūdi. Quicunq; crediderint atq; accē
serint ei: signabunt ab eo tanq; pecudes. Qui autē recusauerint notā eius: aut in montes
fugient: aut cōprehēsi exquisitis cruciatibus necabunt. Idem iustos homines obuoluet
libris prophetarum atq; ita cremabit: & dabitur ei desolare orbem terræ mēfibus. xlii.
Id erit tempus quo iustitia proicietur: & innocētia odio erit quo mali bonos hostiliter
prædabūtur. Nō lex at ordo aut militiæ disciplina seruabit. Nō cānos quisq; reuerebitur:
Nō officiū pietatis agnoscet. Nō sexus aut infantia miserebitur. Cōfūdētur oia:
& miscebūtur cōtra fas cōtra iura natura. Ita quasi uno cōmuni grauiq; latrocinio ter
ra uniuersa uastabitur. Cū hæc ita erūt tunc iusti & sectatores ueritatis segregabunt se
a malis: & fugiēt solitudines. Quo audito impius rex inflamatus ira ueniet cū exercitu
magno: & admotis omnibus copiis circūdabit montem in quo iusti morabuntur ut eos
comprehendat. Illi uero ubi se clausos undiq; atq; obsessos uiderint exclamabūt ad de
um uoce magna: & auxiliū cæleste implorabunt: & exaudiet eos deus: & mittet regem
magnum de cælo qui eos eripiat & liberet: omnesq; impios ferro igniq; disperdat.

Quomodo hæc pronunciata sint & uaticinijs prophetarum: & oraculis gentiliū
uatum: & uersibus sibyllinis .Ca. xviii:

Hydaspes

Hermes

Aec ita futura esse tum phropheta oēs ex dei spiritu tum etiā uates ex iustictu
dæmonū cecinerunt. Hydaspes, n. quē superius nominaui: descripta iniquitate
sæculi huius extremi pios ac fideles a nocētibus segregatos ait cū flectu & ge
mitu extensuros ad cælū manus & imploratos fidem iouis. Iouē respecturum ad ter
ram: & auditorū uoces hoium: atq; ipios exticturū. Quæ oia uera sūt: pter unū q; Iouē
dixit illa facturū: q; deus faciet. Sed & illud nō sine dæmonū fraude subtractū est. Mis
sum iri tunc a patre filium dei: qui deletis omnibus malis pios liberet: qd Hermes tñ
nō dissimulauit. In eo, n. libro q; λογος τελος iscribit: post enumerationē malorū de q
bus dixit: subiecit hæc greco sermōe: εωσανθη ταυτα ωδ εγενηται ωσκλησθε
τοτε οκρισσ και πατηρ και θεος και του προτου και ενος θεου Δημ Ιουργου
πι φκεψασ τοις γενόμενοις και τیرهαυτου φουλυση του τεστι τοα γαθου
αυτε ρεισασ θαταξια και ανακαλεσ αμενοσ την ωλαην και θα και αν
εκαθηροσ ωσημενυλατη ωολλω καταλυσασ ωιδε ωυρι οξυτατω διακαυ
σασ εηιοτεδε πολεμοισ και λοιμοισ εκπρισσασ ηγαγεν εοσι το αρχαιον και
απεκατεστησε τον εαυτου κοσμον. Id est cū hæc ita facta fuerit o asclepius tūc do
minus & pater: & deus: & primus: & unius dei creator respiciēs q; facta sūt: & suā uolup
tatē i huiusmodi bonū opponēs temeritati & erorē reuocās: malitiā purgabit. Parti qdē
aqua nimia dissolaens partim igne rapido cremās: interdū bellis ac pestilētijs percuti
ēs ad statū pristinū perduxit: suumq; restituit mundum: Sibilla quoq; nos aliter fore

LIBER SEPTIMVS

ostendunt: q̄ ut dei filius a summo patre mittat: qui & iustos liberet de manibus ipio-
rū; & iniustos cum tyrannis seuientibus deleat: e quibus una sic tradidit.

ΗΞΕΙΚΑΙ ΜΑΚΚΑΡΩΝ ΕΘΕΛΩΗ ΠΟΛΙΝ ΕΞΑΛΑΠΑΞΑΙ

ΚΑΙ ΚΕΝΤΗΣ ΘΕΘΕΝ ΦΑΣΙΛΕΥΣ ΠΕΜΦΘΕΙΣ ΕΩΣΙΔΙΟΥ

ΩΣΑΝΤΑΣ ΟΛΕΙ ΦΑΣΙΛΕΙΣ ΜΕΓΑΛΟΥΣ ΚΑΙ ΦΩΤΑΡ ΑΗΙΣΤΟΥΣ

ΕΙΘΟΥΤΩΣ ΚΡΙΝΕΙ ΚΑΙ ΝΩΑΦΘΗΤΟΥ ΑΗΤΡΟΠΟΙΣΙ. Idest ueniet & beatorū uolēs urbē
expugnare: & qdā a deo missus rex ad suos oēs p̄det reges magnos & uiros optimos
sic iudicabit ab immortalibus hominibus. Item alia Sibylla:

ΤΟΤΕ ΞΗΛΙΟΙΘΕΟΣ ΩΣΕΜ ΦΕΙ ΦΑΣΙΛΙΑΟΣ

ΩΣΑΝΥΓΑΙΑΝ ΩΣΑΝΣΕΙ ΕΩΣΘΟΛΕΜΟΙΟ ΚΑΚΟΙΟ.

Tunc ex sole deus mittet regem q̄ omnē terram placabit a bello malo. Et rursus alia.

ΗΜΕΘΕΡΑΣ ΘΕΡΑΣ ΘΕΞΥΓΟΝΔΟΥΛΕΙΑΣ ΔΥΣΦΑΣ ΘΑΚΡΟΝ ΕΩΣΙ ΑΥΚΕΡΙ ΚΕΙ ΜΕΗΟΝ

ΑΡΕΙ ΚΑΙ ΘΕΣ ΜΟΥΣ ΑΘΕΟΥΣ ΛΥΣΕΙ ΔΕΣ ΜΟΥΣ ΘΕΦΙΑΟΥΣ. Idest iugū nostræ serui-
tutis intolerabile i collo positum tollet: & leges impias soluet: uinculaq; uiolenta.

Quomodo Christus & quibus signis præcedentibus descendet de cælo: ut interfi-
ciat Antichristū; & tyrannos: & impios deleat de terra. Et q; uigiliæ nocturnæ christia-
norum ideo institutæ sunt: q; Christus de nocte uēturus est. Et q; dii & cultores eorū
dabuntur incendio: ut Sibylla prædixit.

Cap. xix.

Presso igit̄ orbē terræ cum ad destruēdā immensarū uiriū tyrannidē huma-
næ opes defecerint: liquidē capto mūdo cū magnis latronū exercitiis incu-
babit: diuino auxilio tanta illa calamitas indigebit. Cōmotus igit̄ deus: & an-
cipiti periculo: & miserāda cōploratione iustorū mittet protinus liberatorē. Tunc ape-
rietur cælum medium intempesta nocte & tenebrosa: ut in orbetoro lumen descen-
dētis dei tanquā fulgor appareat: quod Sibylla his uersibus locuta est.

Erratum
primū

ο ποτανελητηυρεσται ακοτος εημεσηνυκτιμελαιην.

Idest cū uenerit ignis erunt tenebræ in medianocte obscura. Hæc est nox: quæ a no-
bis pp̄ aduentū regis ac dei nostri per uigil celebrat: cuius noctis duplex est rō: q; in ea
& uitā tū recaptat cū passus est: & postea orbis terræ regnum recapturus est. Hic ē. n.

Erratum
secundū

liberator: & iudex: & ultor: & rex: & deus: quē nos Christum uocamus: qui prius q̄ de-
scēdat: hoc signū dabit. Cadet repēte gladius e cælo: ut sciāt iusti ducē factæ militiæ de-
scēsurū & descēdet cōitātib; āgelis i mediū terræ: & p̄cedet eū flāma inextinguibilis: &
uirt; āgelorū tradet in man; iustorū multitudinē illā: q; mōtē circū sederit: & cōciderit
ab hora tertiā usq; ad uesperū: & fluet sanguis more torrētis: deletiq; oibus copiis: ipi-
us solus effugiet: & p̄bit ab eo uirtus sua. Hic ē it̄ q; appellat̄ antichristus: sed se ipse
Christū mentiet: & cōtra uerū dimicabit: & uictus effugiet: & bellū sæpe renouabit:
& sæpe uincēt: donec quarto plio eōfectis oibus piis debellatus & c; p̄tus tādē scelerū
suorū luet p̄nas. Sed & ceteri principes tyranni q; cōtriuērūt orbē: sicut cū eo uicti ad-
ducenē ad regē: & increpabit eos & coarguet. Et exprobat̄ his facinora ipforū: & dā-
nabit eos ac meritis cruciatibus tradet. Sic extincta malitia & impietate cōpressa: rege-
scet orbis q; p̄ tot sæcula subiectus errori ac scelerū: nefandā pertulit seruitutē. Nō co-
lēf̄ ulteriq; dii manu facti: sed a tēplis & puluinarib; suis de turbata simulacra igni da-
būt. Et cū donis suis mirabilib; ardebūt: qd̄ ēt Sibylla cū p̄phetis cōgruēs futurū eē
p̄dixit τριφου σιδειδολα φροτοι και ωλουθον απαντα. Idest cōterēt at̄ simula-
cra hoies & dinitias oēs. Erythraa quoq; idē sporōdit. εργαλαχει ροποιητα θεων
ηεκκαυσηται. Idest opera autē deorū humanis manibus facta exurentur.

DIVINNRVM INSTITVTIONVM

Quomodo aperientur inferi: & resurgent mortui. Et qui iudicandi sunt: & qui nō.
Et quomodo hæc Sibylla prædixerit. Et qua ratione anima cum immortalis sit patibili
lis esse possit secundum stoicos. Cap. xx.

Ost hæc aperientur inferi: & resurget mortui: de quibus iudicium ma-
gnum ipse idem rex ac deus faciet: cui sumus pater iudicandi & regnandi da-
bit maximam potestatem: de quo iudicio ac regno apud erithræam Sybbil-
lam sic inuenietur in greco eloquio:

ΩΩΟΤΕΛΕ ΚΑΙ ΤΟΛΑΦΗ ΤΕΛΟΣ ΑΙΣΙΜΟΝΗΔΕ ΦΡΟΤΘΙΣΙΝ

ΑΦΙΞΗΤΑΙ ΥΝΚΡΙΣΙΣ ΑΘΑΝΑ ΤΟΙΟ ΤΕΙΟ

ΗΞΕΙ ΕΠΑΝΘΡΩΟΥΣ ΜΕΓΑΛΗΚΡΙΣΙΣ ΗΔΕ ΚΑΙ ΑΡΧΗ

Idest. Cum autem dies iste finem fatalem accæperit: & ad mortales iudicium immorta-
lis dei uenerit: ueniet super homines magnum iudicium & initium. Denique apud aliã.

ΤΑΡΤΑΡΕ ΟΝΔΕ ΧΑΟΣ ΤΟΤΕ ΔΕΙΞΕΙ ΓΑΙΑ ΧΑΪΝΟΥΣΑ

ΗΞΟΥΣΙΝ ΔΕ ΠΙΦΗΜΑΤΕΟΥ ΦΑΙΛΗΟΣ ΑΠΑΝΤΕΣ

Idest. Tartareum autem chaos tunc ostendet debiscens terra. Venient autem ad tri-
bunal dei reges omnes. Et alio loco penes eandem:

ΟΥΡΑΝΟΝ ΕΙΛΙΞΩ ΓΑΙΗΣ ΚΕΥΘ ΠΩΪΑΣ ΑΝΟΙΞΩ

ΚΑΙ ΤΟΤΕ ΑΝΑΣΤΗΣ ΩΝ ΕΚΡΥΣ ΜΟΙΡΑΝ ΑΠΑΛΥΣΑΣ

ΚΑΙ ΘΑΝΑΤΑΥΝΗ ΤΡΟΝ ΚΑΙ ΥΣΤΕΡΟΝ ΕΙΣ ΚΡΙΣΙΝ ΑΞΩ

ΚΡΙΝΟΝ ΕΥΣ ΕΡΕΩΝ ΚΑΙ ΔΥΣ ΕΡΕΩΝ ΦΙΟΝ ΑΝΔΡΟΝ.

Idest. Cælum uoluens terræ latebras aperiam: & tunc leuabo mortuos: fatum soluens: &
stimulum mortis: posteaque iudicium ducam iudicium piorum atque impiorum uitam uirorum. Nec ta-
men uniuersi tunc a deo iudicabunt: sed hitatumque sunt in dei religione uersati. Nam qui deum
non agnouerunt: quoniam sententia de his: absolutionem ferri non potest: iam iudicati damna-
ti que sunt sanctis litteris contestatibus non resurrecturos esse ipsos ad iudicium: ludicabunt
ergo qui deum scierunt: & facinorosa eorum in mala opera cum bonis collata poterabuntur: ut si
plura & grauiora fuerint bona iusta que: dentur ad uitam beatam. Si autem mala superauerint: con-
denentur ad poenam. Hic fortasse dixerit quodammodo. Si est immortalis anima quomodo passibi-
lis inducit ad poenam sentiens. Si. n. ob merita puniet: sentiet utique dolor: atque ita est mor-
te. Si morti non est obnoxia: nec dolor quidem patibilis ergo non est. Huic questioni siue argu-
mento: ita a stoicis occurrit: Animas quidem hominum permanere: nec interuentu mortis in
nihilum resolui: sed eorumque iusti fuerunt: curas & ipatibiles: & beatas ad sedem caelestem un-
de illis origo est: remeare: uel in caecos quosdam fortunatos rapi: ubi fruuntur miris uoluptati-
bus. Impios uero quoniam se malis cupiditatibus inquinauerunt: mediam quamdam gerere in-
ter immortalē mortalemque naturam: & habere aliquid inbecillitatis ex contagione carnis: cuius
desideriis ac libidinibus addicta: in elubilem quendam phucum trahant labemque terrenam

Quæ cum temporis diuturnitate penitus in hæserit: eius naturæ reddi animas: ut si non exti-
guibiles in totum quoniam ex deo sunt tamen cruciabiles fiant pro corporis maculam: quæ pec-
catis iniusta sensum doloris attribuit. Quam sententiam poeta sic explicauit:

Qui & supremo cum lumine uita reliquit: Non tamen omne malum miseris: nec funditus omnes

Corporeæ excedunt pestes penitusque: necesse est Multa diu concreta modis iolescere miris.

Ergo exercentur poenis: ueterumque malorum Supplicia expendunt.

Hæc pro modo uera sunt: Anima. n. cum diuortium fecit a corpore: est (ut idem ait poeta)

Par leuibus uentis: uolucrumque simillima somno.

Quia spiritus est & ipsa tenuitate incomprehensibilis: sed nobis qui sumus corporales

LIBER SEPTIMVS

Deo autem cui subiacet posse omnia comprehensibilis.

De potentia dei quæ pmerito cuiusq; potest & homines. & angelos punire. De carnis immortalitate post resurrectionē. De differentia ignis gehēnalis & ignis comunis Et quid in electis: & quid in reprobis operetur.

Ca. xxi.

Rimū igitur dicimus tantā esse dei potestātē: ut etiam icorporalia cōprehēdat
 & quēadmodū uoluerit: afficiat. Nā & āgeli deū metuūt: q̄a castigari ab eo
 possunt inenarrabili quodā modo. Et demones reformidāt quia torquent ab
 eo & puniuntur. Quid ergo mirū si cū sint immortales animæ: tamen patibiles sint deo
 Nā cū se nihil habeāt solidū cōtractabile a solidis & corporabilibus nullam uim pati
 possunt: sed quia in solis spiritibus uiuūt a solo deo tractabiles sunt: cui uirtus: & sub-
 stantia spiritalis est. Sed tamē docent nos sanctæ litteræ quēadmodū pœnas impij sint
 latori. Nā q̄a peccata in corporibus cōtraxerūt: rursus carne induent ut in corporibus
 piaculū soluāt & tñ non erit caro illa quā deus homini supiecerit: huic terrenæ similis
 sed insolubilis ac pmanens in æternū: ut sufficere possit cruciatibus & igni sempiterno
 cuius natura diuersa est ab hoc nostro: quo ad uitæ necessaria utimur q̄ nisi alicuius ma-
 terie fomite alaf extinguit. At ille diuinus per seipsum semper uiuit: ac uiget sine ullis
 alimētis: nec admixtum habet fumū sed est purus ac liquidus: & i aquæ modū fluidus
 Nō enim uī aliqua sursum uersus urget: sicut noster: quē labes terreni corpis quo rete-
 tur: & fumus intermixtus exilire cogit: & ad cælestem naturā cū trepidatiōe mobili sub-
 uolare. Idem igitur diuinus ignis una eademq; uī atq; potētia & creabit ipios: & recrea-
 bit: & quantū e corporibus absument tantū reponet ac sibi ipse æternū pabulū submini-
 strabit quod poetæ i uulturē: & Tytiū trāstulerūt: ita sine ullo reuiuiscētū corporū de-
 trimēto aduret tantū: ac sensum doloris afficiet. Sed: & iustos cum iudicauerit deus etiā
 igni eos examinabit. Tū quorū peccata uel pōdere uel numero prauauerint: p̄stigē-
 tur ac igni atq; amburent. Quos autē plena iustitia: & maturitas uirtutis icoxerit: ignē
 illū non sentient. Habēt enī aliqd in se dei quod uim flāmæ repellat ac reiciat. Tāta uis
 est inocētia: ut ab ea ignis ille refugiat innoxius: q̄ accipit a deo hāc potestātē: ut impios
 urat iustis obtēperet. Nec tamē q̄lq; putet aīas post mortem p̄tinus iudicari. Nā oēs i
 una cōiōq; custodia detinent donec tempus adueniat quo maximus iudex meritorū faci-
 at examē. Tū quorū fuerit pbata iustitia hi p̄miū immortalitatis accipiēt. Quorū autē
 p̄ctā & scelera detecta nō r̄surgēt: sed cū ipiis i easdē tenebras recōdēt ad certa suplicia
 Qd hęc a q̄busdā dicūt eē poetica & unde ad notitiā uenerit poetarū: (destinati
 Erratum
 primum)
 Erratum
 secundū
 bus de causis corrupint ueritatē: letheū amnē & alia phātaistica iduxerint. Ca. xxii
 Igmēta hęc poetarū qdā putāt ignorātes unde illa poete accepint: ac negāt
 f hęc fieri posse nec mirū ita illis fieri. Aliter. n. q̄ res hēt tradit̄ a poetis q̄ licet sit
 multo ātiores q̄ historici & oratores & cætera genera scriptorū tamē q̄a mi-
 steriū d iuini sacramētī nesciebāt & ad eos mētio resurrectionis futuræ obscurorū ore p̄-
 uenerat: eā uero temere ac leuiter auditā in modū cōmētitiæ fabulæ pdiderūt. Et tñ idē
 testati sūt: nō auctore se certū: sed opinionē seq: ut Maro q̄ ait. Sit mihi fas audita loqui
 Quāuis igitur ueritatis arcana i pte corrupint: tamē ipsa res eo uerior inuenit: q̄ cū p̄-
 phetis i pte cōfētiūt qd nobis ad pbationē rei satis ē. Errori tamē eorū subest rō nōnull:
 Nā cū p̄phetæ assiduis cōcionib⁹ p̄dicarēt iudicaturū eē de mortuis filiū dei: & hęc
 annūciatio nō lateret: quoniā rectorē cæli nō aliū putabāt q̄ louē: iudicare apud ifero:
 louis filiū tradiderūt. Sed tamē nō Appollinē: aut Liberū: aut Mercuriū q̄ cælestes pu-
 tant: sed deum q̄ & mortalis fuerit & iustus uel Minoē: Aeacū uel Rhadamanthum.

DIVINARVM INSTITVTIONVM

Corruperunt igitur poetica licentia quod acceperant: uel opinio ueritate per diuersa ora sermo
 nesque uarios dissipata mutauit. Naque pactis apud inferos mille annis: rursus ad uitam resti-
 tui cecinerunt: Marone ita dicente: Has oēs ubi mille rotam uoluere pannos

Lethaeum ad fluuium deus euocat agmine magno
 Scilicet imemores supera incorpora ut conuexa reuifant.

Erratum
 primum

Rursus: & incipiant uelle reuerti. Haec eos ratio sefellit: quod resurgent defuncti non potest
 mille annos mortis suae sed ut restituti rursus in uita mille annis cum deo regnent: Deus
 enim uellet ut orbe hoc ab omni labe purgato rediuiuas iustorum animas corporibus inouatis sed sepi-
 ternam beatitudinem suscitaret. Itaque propter aquam obliuionis uera sunt caetera: quam ideo finxe-
 runt neque illis opponeret. Cur ergo non meminerint se aliquando uixisse aut quod fuerit aut quod
 gesserit: Sed nihilominus tamen uerisimile non putat: & res tota uelut licet & fabulose
 ficta respuit. Vobis autem de resurrectione affirmantibus atque docentibus animas ad alteram uitam
 non oblitae sui: sed in eodem sensu ac figura esse redituras: illud opponit. Tot iam saecula transi-
 erunt: quis unquam unus ab inferis resurrexit ut exemplo eius fieri posse credamus? At enim, resurre-
 ctio fieri non potest dominante adhuc iniustitia. Hoc enim, in saeculo necant homines uel ferro iu-
 diis: uenenis afficiunt iniuriis: egestate: carceribus: tormentis: proscriptionibus. Eo accidit
 quod iniustitia inuisa est: quod omnes qui deum sequi uolunt non tantum odio habent: sed uexant omnibus con-
 melius: & excruciant multiplici genere poenarum: & ad ipsos cultus manufactorum deorum
 non ratione aut ueritate: sed nefanda corporum laceratione coguntur. Nunc igitur oportet ad haec
 eadem resurgere ac reuerti homines ad uitam in qua tuti esse non possint: Cum ergo iustitiam uiles
 habeantur: tam facile tollant: quod putemus futurum fuisse: si quis ab inferis rediens uitam post
 liminum recepisset? Aufere profecto ab oculis hominum: ne uiso eo uel audito deos uniuersum
 si relinquerent: & ad unum se dei cultum religionemque conuerterent. Ergo semel fieri resurre-
 ctionem necesse est cum malum fuerit ablatum: quoniae eos qui resurrexerunt: nec mori iam ulterius
 us: nec uiolari ullo modo fas est: ut beatam possint agere uitam: quorum mors resignata est
 Poetae uero cum sciret hoc seculum malis omnibus redudare: obliuionis amnem induxerunt ne la-
 borum ac malorum memores animae reuerti ad superos recusarent. Vnde Virgilius,

O pater an ne aliquas ad caelum hinc ire putandum est,

Sublimes animas: iterumque ad tarda reuerti,

Corpora: quae lucis miseris tam dira cupido

Plato

Ignorabat enim, quomodo aut quando id fieri deberet. Itaque renasci eas putauerunt: & denuo ad
 uterum renouit: atque ad infantiam regredi. Vnde & Plato de anima differens: ex hoc ait posse
 cognosci animas esse mortales atque diuinas: quod in pueris mobilia sunt ingenia: & ad precipi-
 endum facilia: quod eaque discant: ita celeriter capiunt: uti non tunc primum discedere uideantur
 sed recognoscere atque reminisci: in quo uir sapiens poetis ineptissime credidit.

De resurrectione. Et quod pythagoras & alii philosophi inepte locuti sunt & de anasta-
 si mentientes animas in uaria transire corpora. Ca. xxiii.

Pytha-
 goras
 Chry-
 sippus

Omnia igitur renascuntur: quod fieri non potest: sed resurgunt: & a deo corporibus in-
 daent: & prioris uitae factorumque omnium memores erunt: & in bonis caelesti-
 bus collocati: ac fruente iucunditate innumerabilium copiarum praesenti deo
 gratias agent: quod malum omne deleuerit quod eos ad regnum uitaeque perpetuam suscita-
 rit. Qua de anastasi philosophi quoque dicere aliquid conati sunt tam corrupte quam poete
 Nam pythagoras transire animas in noua corpora disputauit: sed inepte quod ex homi-
 nibus in pecudes: & ex pecudibus in homines & se ipsum ex Euphorbio esse reparatum
 Melius Chrysippus: quem Cicero ait fulcire porticum stoicorum: qui in libris quos de

LIBER SEPTIMVS

providentia scripsit: cum de innouatione mundi loqueret: hac intulit: τουτου Δεου-
 τως εχοντος Δηλονως ουΔεη ΑΔηνα τον και ημασ μετα τοτελευτσα πα-
 λιη περιωλωτη ωνει λημε Νανχρονονη ωνηησ μεη κατασ τησ εα ισ
 χημα. Idest. Quod cū ira sit: apparet nil eē impossibile; & nos post excessum nostrū
 rursus spatiis quibusdā reuolutis temporū in hunc statū restitui: in quo nūc esse uide-
 mur. Sed nos ab humanis ad diuina redeamus. Sibylla iterum dicit.

Αυτοισ τον γαρ παη μεροπω ηγενοσ αλλοτανηδη
 κοσ μον και ορητων ελθηκροσ ιη θεοσ αυτοσ
 ποιησ ει κρινωηασ εφεισ θαμαευσ εφεςετε
 και τοτε Δυσσεφεασ μεηεπη ξοφοη εν ωυρι ωεμψει
 οσ σοι Δευσ εφουσ ιπαλιν ξησ ουσ επι γαιησ
 τηεν μαθεου Δοντοσ τιμηη αμα και φιοη αυτοισ

Idest. Etenī difficiē ad credēdū oē hominū genus. Sed ca iā mundi & mortaliū uene-
 rit iudiciū: quod deus ipse faciet iudicans pios simul & ipios: tūc demū impios qdē in
 ignē & tenebras mittet. Qui autē pietatē tenent: iterū uiuēt i terra: spiritu dei dante ho-
 norē simul & uitā ipsis. Quod si mō pphetā: sed et uates: & poeta: & philosophi ana-
 stalim morturū futurā esse cōsentiūt: nemo quærat a nobis quēadmodum fieri possit.
 Nec. n. diuinorū operū pōt reddi rō. Sed si a principio deus hominē nescio quo uenera-
 bili modo instituit: credamus ab eodē restitui ueterē posse: qui nouum fecit.

Quomodo secundum uaticina Sibyllæ post iudiciū p mille annos regnabit i ter-
 ra filius dei cum electis suis in sancta ciuitate quā cōstituet. Et q̄ diabolus uincet mil-
 le annis: & omnis creatura mansuescet: & ad iucūditatē seruiet hominī. Et q̄ Christus
 ab omnibus coletur ut deus & dominus: Cap. xxiiii;

Vnc reliqua subnectā. Venit igitur summi & maximi dei filius ut uiuos ac
 n mortuos iudicet. dicente Sibylla:

πασ ησ γαρ γαιησ τοτε ορητων συχυσ ισ εσται
 αυτοσ οφαν τοκρατωρο τανη λθη φηματα κριγαι
 ξωντων και ηεκυωη ψυχασ μοναπαντα

Idest. Totius enī terræ mortaliū cōfusio tūc erit: & ipse oipotēs cū uenerit i tribunali
 iudicare uiuorū mortuorūq; animas & mūdū oēm. Verū ille cū deluerit iustitiā iudici
 q̄ maximū fecerit: ac iustos qui a principio fuerūt: ad uitam restauerit: mille annis inter
 homines uersabitur: eosq; iustissimo imperio reget. Quod alibi Sibylla uaticinans fu-
 rensq; proclamat:

κλευτε Δε μου μεροπεσ φασιλευσ αι ωηιοσ αρχει.

Idest. Audite me homines: rex sempiternus dominabitur. Nunc q̄ erūt in corporibus
 uini non morientur: sed p eodem mille annos infinitā multitudinē generabunt: & erit
 soboles eorū sancta & deo cara. Qui autē ab inferis suscitabunt: hi pæerunt uiuenti-
 bus uelut iudices. Gētes uero non extinguetur oio: sed quedā reliquetur i uictoriam
 dei: ut triumphentur a iustis ac subiungentur perpetuæ seruituti. Sub idtempus et
 princeps dæmonū qui est machinator oīum malorum: uincetur chatenis: & erit i custo-
 dia mille annis cælestis iperū: quo iustitia in orbe regnabit: nequid malū aduersus po-
 pulum dei moliat. Post cuius aduentum: cōgregabūt iusti ex omni terra: peractosq;
 iudicio ciuitas sancta constituet in medio terra: in qua ipse conditor deus cū iustis do-
 minantibus commoretur: quam ciuitatem sybilla designat cum dicit.

και οσολιν ηηεποησ ε θεοσ αυτην εωσ οησ ε

Erratum
 primum;
 Erratum
 secundum
 Erratum
 tertium
 Erratum
 quartum
 Erratum
 quintum
 Erratum
 sextum

DE IRA DEI

λαμπρο εραν ασθρων και ηλιον ηδεσεληνησ

Idest urbemq; quam fecit deus eam clariorem fecit astris: atq; sole: lunaq;. Tunc auferentur a mundo tenebrae illae: quibus offendit atq; obcaecat caelum: & luna claritudine solis accipiet: nec minuet ulterius. Sol autem septies tanto q̄ nunc est: clarior fiet. Terra uero aperiet fecunditatem suam: & uberimas fruges sua sponte generabit: rupes montium mille sudabunt: per riuos uina decurrent: & flumina lacte inundabunt. Mundus deniq; ipse gaudebit: & omnis rerum natura letabit: erepta & liberata domino mali: & impietatis: & sceleris: & erroris. Nam bestiae per hoc tempus sanguine alentur: non aues praedam sed quae & placida errant omnia: leones & uituli ad praesepe simul stabunt: lupus ouem non rapiet. Canis non uenabit: ancipitres & aquilae non nocebunt: ifans cum serpentibus ludet. Deniq; tunc fient illa: quae poetae aureis temporibus facta esse iam Saturno regnante dixerunt. Quorum error hinc exortus est: quae prophetae futurorum pleraque sic praeserunt & enunciant: quasi iam facta. Visiones enim diuino spiritu offerebant oculis eorum: & uidebant illa in conspectu suo quasi fieri ac terminari. Quae uaticinia eorum cum paulatim fama uulgasset: quoniam prophetae a sacramento ignorabant quatenus dicerent: completa iam esse ueteribus saeculis illa omnia putauerunt: quae utique fieri complerique non poterant homine regnante. Cum uero delictis religionibus impiis: & scelere compresso: subiecta erit deo terra:

Cedet & ipse mari uector: nec nautica pinus. Mutabit merces: omnis feret omnia tellus. Non rastros patietur humus: non uinea taleem.

Rubustus quoque iam tauris iuga soluet arator. Tunc etiam

Molli paulatim flauescet campus arista:	Incultisq; rubens pendebit sentibus una
Et durae quercus sudabunt rosida mella.	Nec uarios discet mentiri lana colores:
Ipse sed in pratis aries iam saeuae rubenti	Murice: iam croceo mutabit uellera luto
Sporae sua sandyx pascetes uestiet agnos.	Ipsae lacte domum referent distincta capellae
Vbera nec magnos metuent armenta leones.	

Quae poeta secundum Cumaeae Sibillae carmina prolocutus est. Erythraea uero sit ait

οιδελυκαι συνηρνεσι εν ουρεσ εν αμαγε εδονται

χορ τον παρδαλισ τεριφοισ αμα φοςκησ ονται

αρκτοι συνημοσ χοισινομου και ποσι φροθοισι

σαρκαφοροσ τελεων φαγε ται αχυρον παρα φατνιασ

συν φοεφισι τεδρακοντες αματορσι κοιμησ ονται.

Idest nec lupi cum agnis in motibus dimicabunt. Herbamque lynces pariter cum haedis pascetur. Vrsi cum uitalis simul omnibusque animalibus carniuorus leo comedet paleas ad praesepia: cumque infantibus dracones: siue matribus dormient. Et alio loco de libertate rerum

και τοτεδηχαραν μεταλην θεοσ ανδραση δωσει

και ταρυη και δεηδρα και ασωετα ορεμματα γαιησ

δουσουση τραπον τον αληθινην ανθρω ποσι

οινοου και μελιτος γληυητερον λευκουτε γαλακτος

και σιτου οπερ και φροτοισι κλισον απαντων

Idest & tunc gaudium magnum deus dabit hominibus. Nam & terra: & arbores: & innumerabilia terrae pecora dabunt fructum uerum hominibus uini & mellis dulcissimi & candidi lactis atque tritici: quod est hominibus optimum omnium. Et alia eodem modo

ευσ φεων λεμονον αγιαχων παντα ταδουση

αμα μελιτος αποπερης ηδε απο τητης

και γαλατα φροσις ρευσ εισαητεςσι γικαιοις.

LIBER VNVS

id est piorū aurē sola sancta terra omnia hæc feret fluenta mellis de petra atq; de fonte & lac immortalitatis manabit oibus iustis. Viuēt itaq; hoies tranquillissimam uitā & copiosissimā; & regnabūt cum deo pariter; & reges gētiū uenient cum donis ac munere ut adorent; & honorificēt regem magnum cuius nomē erit præclarum ac uenerabile uniuersis nationibus; quæ sub cælo erūt; & regibus qui dominabantur in terra.

Quod non restant ex quarūdam scripturarū assercione nisi ducenti anni usq; ad rerum inuocationē. Et q; finis nō aderit nisi Roma destructa.

Ca. xxv.

Aec sunt quæ a prophetis dicuntur; quorum testimonia & uerba ponere opus

non esse duxi; quoniam esse infinitum nec tantam rerum multitudinem mensura libri caperet; tā multis uno spiritu similla dicētib; simulq; ne fastidiū le-

gentibus fieret; si ex omnibus collecta & translata cogerē. Preterea ut ea ipsa quæ dixerem non nostris; sed alienis litteris potissimū confirmare; doceremq; non modo apud nos uerū etiam apud eos ipsos qui nos insectatur ueritatem consignatam teneri quam recusant agnoscere. Qui autem diligentius uoluerit scire ex ipso fonte hauriat; & plura q̄ nos in his libris cūplexi sumus admirabilia reperiet. Fortasse nunc quispiam requirat quando ista quæ diximus sunt futura; iam superius ostendī. Completis annorum sex-

Erratum primum

milibus mutationem istam fieri oportere; & iam propinquare illum summum conclusionis æternæ diem de signis quæ dicta sunt a prophetis licet noscere. Prædixerunt enī signa quibus consumatio temporum expectanda sit nobis in singulos dies; & timenda. Quando tamen compleatur hæc summa; docent hī qui de temporibus scripserunt colligentes ea ex litteris sanctis; & ex his uariis historiis quantus sit numerus annorum ab exordio mundi; qui licet uariet; & aliquantulum numeri eorum summa dissentiat

omnis tamen expectatio non amplius quam ducentorum uidetur annorum. Etiam res ipsa declarat lapsum ruinamque breui fore nisi quod incolumi urbe. Roma nihil istius uidetur esse metuendum. Ac uero cū caput illud orbis ceciderit πηρῶν eē cœperit quod Sybillæ fore aiunt; quis dubitet uenisse iam finem rebus humanis orbis terrarum. Illa est ciuitas quæ adhuc sustentat omnia; præcandusq; nobis & adorandus est deus cæli si tamē statuta eius; & placita deferri possūt ne citius quā putemus tyrannus ille abominandus ueniat; quia tantum facinus molitur; ac lumen illud effodiat cuius interitu mundus ipse lapsurus est. Nunc ad cætera exequēda redeamus q̄ deinceps secutura sūt

Erratum

secundum

Erratum

tertium

Erratum

quertum

Quod elapsis mille anni aurei sæculi post iudiciū soluetur item diabolus & concitabit gentes; ut sanctam expugnēt ciuitatem & obsidebunt eam & comodo eam omnino deus destruet & pœnis æternis tradet electis hominibus translatis ad gloriam angelorum post resurrectionem secundam.

Ca. xxvi

Ixi paulo ante in principio regni sancti fore; ut a deo principes demoniorū uindictur. Sed idem cum mille anni regni hoc est septem milia experint detestari soluetur denuo & ex custodia missus exibit. Atq; omnes gētes quæ tūc erūt sub ditione iustorū concitabit; ut inferāt bellum sancte ciuitati. Et colligetur ex omni orbe terræ innumerabilis populus nationum; & obsidebit & circumdabit ciuitatē tūc ueniet nouissima ira dei super gentes; & debellabit eos usq; ad imū. Ac primum concutiet terrā qua ualidissime & a motu eius scindentur montes. Syriæ & subsident colles in abruptum; & muri omnium ciuitatū concident; & statuet deus solem triduo ne occidat & inflamabit eum; & descendet æstus nimius; & adustio magna supra perduelles & impios populos; & hymbres sulphuris; & grandines lapidum; & guttæ ignis & liquecet spiritus eorum in calore; & corpora conterentur in grandine; & ipsi se inuicem

DE IRA DEI

gladio feriēt replebūt mōtes cadauerib⁹ & cāpi opiet ossib⁹. Popul⁹ at dei trib⁹ illis dieb⁹ sub cūcauisterræ occultatus erit donec ira dei aduersus gēres extremum iudiciū terminet. Tūc exhibūt iusti delatebris suis: & iueniēt oīa cadauerib⁹ atq; ossibus tecta Sed & gen⁹ oē ipiorū radicitus interibit nec erit i hoc mūdo ulla natio āplius prater solā gētē dei tū p annos septē ppetes itactæ erūt syluæ nec excidetur de mōtibus lignum Sed arma gētium cōburēt: & iā nō erit bellū: sed pax: & reges sempiterna: Cū uero cōpleti fuerit mille anni renouabit mūdus adeo: & cælū cōplicabit: & terra mutabit: & trāformabit deus homines i similitudinē angelorū: & erūt cādidi sicut nix: & uersabūt sēp icōspectu oīpotētis: & domio suo sacrificabūt & seruiēt i æternū. Eodē tpe fiet secūda illa & publica omniū resurrectio etiam in qua exterminabuntur impiū ad cruciatus sempiternos. Hi sūt q manufacta coluerūt: q dominū mūdi ac parentem uel nescierūt uel abnegauerūt. Sed & dominus illorū cū ministris suis cōprehēdetur ad pœnāq; dānabit cū quo pariter oīs turba ipiorū p suis facinorib⁹ in cōspectu angelorū atq; iusto rum perpetuo igni cremabit i æternū. Hæc est doctrina scōrū pphetarū quē christiāi sequimur. Hæc sapia nra: quā isti qui fragilia colūt uel inani philosophiā tuēt ē tāquā stultitiā uanitatēq; derident quia nos defēdere hāc publice atq; asserere non solemus Deo iubente ut quieti ac silētes arcanū eius i abscondito atq; intra nostrā cōsciam teneamus. Nec aduersus istos uere pphanos qui nō discēdi sed arguēdi atq; illudēdi gratia inclemēter deū ac religionē eius ipugnauit: ptnaci cōtētione certemus. Abscondi enim tegiq; mysterium q̄ fidelissime oportet: maxime a nobis qui nomē fidei gerimus. Verū illi hāc taciturnitatem nostrā ueluti cōsciam malā crimināt. Vnde etiam quasdā execrabiles opīones de pudicis & innocentibus fingunt: & libenter his quæ finxerint credunt.

Exhortatio ut omnes pperēt ad suscipiēdam cū religione sapiam p quas ad beatissimam puenitur æternæ uitæ beatitudinē. Cap. xxvii.

Voniā decursus ppositi opis septem spatiis ad metā prouecti sumus superest q̄ ut exortemur omnes ad suscipiendam cū uera religione sapientiam cuius uis & officiū in eo uertitur ut contemptis terrestribus quibus antea tenebamur fragilibus seruiētes & fragilia cōcupiscentes ad æterna cælestis thæsaui præmia dirigamur quæ ut capere possimus q̄ primum omittēda sunt huius præsentis uitæ illicibiles uoluptates quæ animas hominum perniciosissima suauitatē deliniunt. Quāta fælicitas existimāda est subtractis his labibus terræ: pficisci ad illū æquissimum iudicem: parētēq; indulgentissimum qui pro laboribus requiem pro tenebris claritatem pro terrenis ac breuibus bonis æterna & cælestia largiatur. Quæ cum mercede acerbitates ac miserix quas perpetimur in hoc mūdo facientes opa iustix conferri & coequari nullo modo possūt. Proinde si patientes: si beati esse uolumus cogitanda ac proponēda nobis sunt non tantū terentiana illa. Molendū eē usq; i pristinum uapulandum habendæ compedes. Sed his multo maiora. Carcer: cathenæ: tormenta patiēda: sustinendi dolores: mors deniquæ ipsa & suscipiēda est: & fereada cum liqueat conscientix nostræ nec fragilem istam uoluptatem sine pœna: ac uirtutem sine præmio foret Vniuersis igitur oportet operam dare ut uel se q̄ primum ad rectam uiam dirigant uel susceptis operatisq; uirtutibus huius uitæ laboribus patienter exactis consolatorem deum habere mereamur. Pater enī noster ac dominus qui condidit firmavitq; cælum qui solem cum cæteris sideribus induxit: qui libratam magnitudine sua terra uallauit montibus mare circūdedit: amnibusq; distinxit: & quicquid in hoc opere mundi con

LIBER VNVS

flauit ac perficit enihilo pfectis erroribus hominū ducem misit qui nobis iustitiæ uia
panderet. Hunc sequamur omnes hunc audiamus huic deuotissime pareamus: quoni
am solus (ut ait Lucretius)

Veridicis hominū purgauit pectora dictis

Et sineu statuit torpedinis atq; timoris:

Expofuitq; bonū sūmū quo tēdim⁹ oēs

Quid foret atq; uia mōstrauit limite pno: Qua possemus ad id recto cōtēdere cursu

Nec mōstrauit tantū sed etiā præcessit ne quis, difficultatis gratia iter uirtutis horreret

Deserat (si fieri) potest uia pditionis & fraudis i qua mors uoloptatis illecebris adapta

ca lat. Et quāto quisq; anniis in senecturē uergētibus appropinquare cernit illū diē quo

sit ei i hac uita migrādum cogitet q̄ purus abscedat q̄ innocēs ad iudiciū ueniat: non

ut faciūt quidā cæcis mētibus nixi qui iā deficiētibus corporis uiribus in hoc admonem

tur instātis ultimæ necessitatis ut cupidius & ardētius hauriēdis libidinibus intendant

Qua ex uoragine liberet se quisq; dum licet dū facultas adest seq; ad deū tota mēte con

uertat ut illū diē seuerus expectet quo præses dominusq; mundi deus de sigulorū fa

ctis cogitationibusq; iudicabit. Q̄ uecūq; hic expetētur nō tantum negligat sed effugi

at potiozemq; aiām suam iudicet q̄ bona ista fallacia quorū incerta & caduca possessio ē

Migrant, n. quotidie & multo uelocius exeunt q̄ intrauerant. Et tamē si nobis usq; ad

ultimū liceat istis frui aliis certe relinquenda sunt. Nihil nobiscum ferre possumus nisi

& tā bene atq; inocēter actā. Ille ad deū copiosus ille opulentus adueniet cū astabūt cō

tinētia misericordia paciētia caritas fides. Hæc est æreditas nostra quæ nec eripi cuiqua

pōt nec trāfferri ad aliū. Et qs ē qui hæc bona parare ac agrere sibi uelit. Veniāt q̄ esuri

unt ut cælesti cibo saturati sepiternā famē ponāt. Veniāt qui sitiunt ut aquā salutarē de

perēni cælesti fonte plenissimis faucibus trahāt. Hoc cibatu atq; potu dei & cæci uide

būt: & sur di audient: & muti loquētur: & claudi ābulabūt: & mortui reuiuifceet & stul

ti sapient & ægroti ualebunt. Quisq; n. corruptelas terræ uirtute calcauerit hunc arbi

ter ille summus & uerax ad lucē uitæq; perpetuā suscitabit. Nemo diuitiis nemo fasci

bus nemno regia potestate cōsilius sit immortalē ista nō faciūt. Nā qcūq; rationē hois ab

iecerit ac præsentia secutus in humū se ipse prostrauerit desertor domini & imperatoris

& patris sui punietur. Intendamus igitur iustitiæ quæ nos inseparabilibus comes ad eū

sola pducet & dū spiritus hos regit arctus ifatigabili militia deo militemus staticnes ui

giliaq; celebremus cōgrediamur cū hoste quē nouimus fortiter ut uictores ac deuicto

aduersario triumphātes præmiū uirtutis quod ipse pmisit a deo cōsequemur.

Lactantii Firmiani diuinarū institutionum libri septimi ac ultimi finis.

Lactantii Firmiani de ira dei ad Donatum liber incipit.

Nima aduertisæpe. Donate plurimos existimare quod etiā nō nulli

philosophorū putauerūt n̄ irasci deū quoniā uel benefica sit tatūmō

natura diuinanec cuiq; nocere pstantissime atq; optie cōgruāt ptātī

uel certe nil curet oīo ut neq; ex beneficētia eius qcquam perueniat ad

nos neq; ex maleficētia quicquā mali. Quorū error quia maximus est

& ad euertendū uitæ hūanæ statū spectat coarguēdus est a nobis: ne

ipse fallaris impulsus auctoritate hoium qui se putāt eē sapiētes nec tamē nos arrogan

tes sumus ut cōprehēlā nro ingenio ueritatē gloriemur. Sed doctrinā dei seq̄mur q̄ sci

re sol⁹ pōt & reuelat secreta. Cui⁹ doctrīa philosophi exptes existimauerūt naturā rerū

oīum cōfectura posse dephrendī. Quod ne quāq; fieri pōt q̄ mēs hois tenebroso corpis

domicilio circūseptā lōge a dei pfectōe sūmora ē. Et hoc differt ab hūanitate diu itas q̄

hūanitatis ē ignoratio diuitatis scia. Vñ nobis aliquo luie op⁹ ē ad depellēdas tenebras